SVENSKLÄRAREN

TIDSKRIFT FÖR SVENSKUNDERVISNING NR 1-2017 ÅRGÅNG 61

TEMA: KANON

ÖKAD LIKVÄRDIGHET ELLER NATIONALISTISK POLITIK?
Vi synar argumenten och tar diskussionen ett steg vidare

Svenska impulser

– ett medvetet val för svenskan på gymnasiet

Svenska impulser söker nya vägar till lärande och utveckling, allt inom ramen för en tydlig struktur.

Nyhet! Svenska impulser 1 i ny reviderad upplaga

Nya *Svenska impulser 1* är en rejäl bearbetning av den första upplagan. Boken går ännu mer djupet, och synliggör än tydligare kopplingen till kursplanen. Nya *Svenska impulser 1* innehåller fylliga kapitel om muntlig och skriftlig framställning, litteratur och språk. Boken undervisar eleverna i strategier för läsning av skönlitteratur och sakprosa. Sist i boken finns mallar och bedömningsmatriser.

Håll utkik! Boken utkommer i maj.

Första upplagan av *Svenska impulser 1* finns för komplettering, se sanomautbildning.se

ÅRETS NYHET!

Kursen Svenska 1

Kursen Svenska 1 för yrkesprogrammen

Kursen Svenska 2

Kursen Svenska 3

- *Svenska impulser* förstärker och fördjupar elevernas kunskaper. Men böckerna fyller också på, utmanar och leder vidare.
- *Svenska impulser* befinner sig hela tiden i dialog med eleverna. Varje bok har många uppgifter av varierade slag och en levande berättarröst.
- *Svenska impulser* innehåller mallar och modelltexter som stöttar eleverna.

sanoma utbildning

tel. 08-587 642 10
info@sanomautbildning.se
www.sanomautbildning.se

SVENSKLÄRAREN
TIDSKRIFT FÖR SVENSKUNDERVISNING NR 1-2017 ÅRGÅNG 61

Ledare carl-magnus höglund, redaktör

I det här numret djupdyker vi i den laddade frågan om en litterär kanon i svenskundervisningen. De senaste åren har den med jämna mellanrum blossat upp i den offentliga debatten. Oftast är den då initierad av politiker med mer eller mindre uttalad nationalistisk agenda och utvecklas snabbt till en ideologisk strid långt över huvudet på lärare och andra som är verksamma i skolans värld. I temats första artikel beskriver Bengt-Göran Martinsson varför diskussionen alltid blir så infekterad och politiserad.

I DE FÖLJANDE ARTIKLARNA försöker vi ta steg diskussionen ett steg vidare. Vi borrar ner oss i argument för och emot, och ställer oss frågan: Vilken skönlitteratur ska vi läsa i skolan? För det är ju grundfrågan, oavsett om det finns en officiellt kanon eller inte. I nästa nummer kommer vi att ta frågan ytterligare ett steg. Då är temat ”Litteraturdidaktik – Hur ska vi arbeta med litteratur i skolan?”.

I Danmark finns det en annan inställning till kanon. De har sedan 2004 en officiell kanonlista som utgör 25 procent av läroplanen i danskundervisning. Den danska gymnasieläraren Ina-Maria Nielsen ger oss en intressant en inblick i hur diskussionen har gått i vårt grannland.

DEN FÖRSTA APRIL är det årsmöte i Svensklärarförening, och då ska det väljas två nya styrelseledamöter. Presentation av dem och information om årsmöte finns på sidorna 34 och 35. Glöm inte att rösta och varmt välkomna på årsmötet!

INNEHÅLL

3 Ledare
4 Nyheter
6 Språkspalten
8 Tema: Kanon
8 Temainledning
Av Nils Larsson
10 En kanon är ingen lösning
Av Bengt-Göran Martinsson
12 Kanon för ökad likvärdighet
Av Ann-Marie Körling
16 Ett bildningsarv ger förankring
Av Anna Nordlund
18 Selma eller Zlatan?
Av Ann Boglind
20 Tiden har sprungit förbi kanon
Av Johan Elmfeldt
22 Litteraturkanon i Danmark
Av Ina-Maria Nielsen
24 Bokcirkel som pågått i 20 år
Av Birgitta Garme
26 Forskning
Av Suzanne Parmenius Swärd
28 Recensioner
32 Debatt: Utan läromedel sjunker läsförmågan
Av Rickard Vinde
33 Krönika
Av Annelie Drewsen
35 Styrelseval

SVENSKLÄRAREN
Tidskr. för svenskundervisning

Redaktör och annonsbokning: Carl-Magnus Höglund.
Adress: Svenskläraren, c/o Frilansarna, Erik Dahlbergsgatan 9, 411 26 Göteborg, tel 0708 - 559 649. **E-post**: red@svensklararen.se
Ansvarig utgivare: Carl-Magnus Höglund. **Redaktionsråd**: Christina Olin-Scheller, Suzanne Parmenius Swärd och Joakim Lygner.
Omslagsfoto: Ida Holmedal. **Grafisk form**: Alba.nu. **Layout** : Carl-Magnus Höglund. **Tryck**: Trydells, Laholm. **ISSN**: 0346-2412.
Prenumeration: Ingår i medlemskap, vars avgift är 290 kronor. För skolor, institutioner och andra icke-medlemmar kostar det 350kr. Utlandsprenumeration 380kr. Betalas enklast direkt på hemsidan www.svensklararforeningen.se. Alternativt erläggs avgiften till föreningens bankgiro 876–1454 (kontakta då samtidigt föreningen via mail info@svensklararforeningen.se och uppge adress och mailadress).
Utgivningsplan 2017

Nr	Materialdag	Utkommer	Tema
2	20 mars	20 april	Litteraturdidaktik – Hur arbetar vi med skönlitteratur i skolan?
3	14 aug	7 sep	Språkhistoria
4	23 okt	23 nov	Tema är inte bestämt ännu

Forskningskonferens med temat ”Textkulturer”

Den 24-25 november hölls den tolfte konferensen i Svenska med didaktisk inriktning. Arrangörer var Karlstad universitet.

I ett soligt Karlstad på kongress- och kulturcentrum CCC hade 160 deltagare mött upp. Plenarföreläsningarna hölls i en lokal med magnifik utsikt över Klarälven. Programmet bestod som vanligt av en blandning av plenarföreläsningar, framläggningsseminarium och symposier. Denna gång var temat ”Textkulturer” och om man snabbt såg över programmet kunde man se att väldigt mycket handlade om skrivande, text och språk. Avseende läsning lyftes både sakprosa och skönlitteraturläsning fram.

Först ut var plenarföreläsaren Debra Myhill (professor och ledare för Centre for Research in Writing, University of Exeter) som talade om grammatikundervisning som en betydande faktor för skrivutveckling. Man fick bekräftelse på att grammatik kan användas funktionellt i undervisningen men att det innebär att lärare dels måste göra tankevändor avseende traditionell grammatikundervisning, dels kunna mycket om språk själva för att stötta eleverna i ett utforskande av språket. Med kunskap om språkets strukturer, som verktyg, kan texter och det egna skrivandet utforskas.

Den andra plenarföreläsaren var professor Åsa Wedin från Högskolan Dalarna. Hennes föreläsning handlade om ett pedagogiskt språkprojekt där nyanlända elever på mellanstadiet i skrivande och identitetskapande använde det egna modersmålet. Hon visade att skrivande på det egna språket kan vara en resurs för framgångsrik integration och språkinlärning. Det krävs dock samarbete med lärare av olika slag och en medveten satsning på ett inkluderande klassrum på alla plan.

Ett myller av forskning

Den tredje plenarföreläsaren var professor Anne Mangen, professor i läs-vetenskap vid universitetet i Stavanger. Hon tog ett fascinerande grepp på läsning. Professor Mangen redogjorde för några forskningsprojekt som handlade om skillnaden mellan att läsa på papper och surfplatta/mobil. Hennes undersökning visade bland annat att den pappersbaserade boken är överlägsen när det gäller att få en överblick över sin läsning och att få grepp om kronologi i en berättad text. Man ska verkligen inte räkna ut den pappersbaserade läsningen utan kunna alternera där det faktiskt är nödvändigt.

I övrigt visade som sagt konferensen upp ett myller av ny forskning och planerade forskningsprojekt i ämnet svenska med didaktisk inriktning. Läslyftet är under lupp, svenska som andraspråk har också en mer framträdande roll i SmDi. Nya kvantitativa sätt att mäta lärares bedömning elevers texter kom fram av i ett symposium med bland andra Gustav Skar och Erik Borgström. Svensklärarens olika roller var i fokus i flera av framläggningarna.

En intressant upptäckt var att svensklärarutbildningen framträdde tydligt. Hur ska man som lärarutbildare lyckas med studenters akademiska skrivande och vad bör man kunna som blivande lärare i svenska? Nu börjar också metastudier göras på 20 års svenskämnesdidaktisk skrivforskning.

Sammanfattningsvis: SmDi 12 i Karlstad var en fullträff. Maten, mottagandet och innehållet var storslaget. SmDi är en unik möteplats med ett växande nätverk av människor som brinner för något av det viktigaste vi har: Svenskämnet i skolan.

Nästa SmDi-konferens hålls vid Linköpings universitet nov/dec 2018. Den nordiska NNMF äger rum i Odense nästa år.

Suzanne Parmenius Swärd

Vill du undervisa i svenska i utlandet?

I början av februari hittar du information om lediga tjänster på Svenskaspraket.si.se

Sista ansökningsdag: 8 mars 2017

SI. Svenska institutet

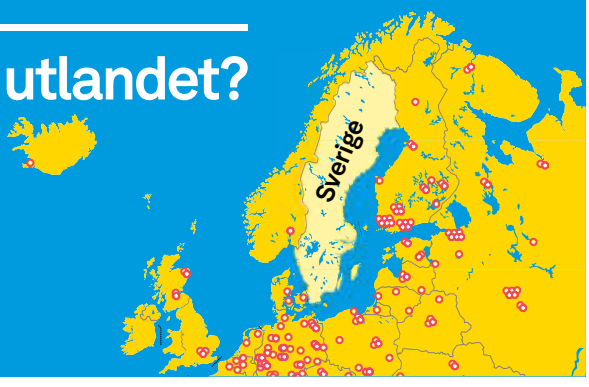

SVENSKA AKADEMIEN

Svenska Akademiens svensklärarpris

Priset utdelas till lärare som stimulerat intresset för svenska språket och litteraturen. Fyra mottagare belönas varje år med 50 000 kr vid Bok & Bibliotek i Göteborg. Ett av priserna går till lärare som undervisar i svenska som främmande språk eller svenska som andraspråk.

Nomineringen skall innehålla uppgift om namn, adress, stadium, skola samt eventuella projekt, utgivna böcker eller annat som kan vara relevant. Universitets- och högskoleundervisning omfattas inte av priset. Den som nomineras får inte vidtalas i förväg! Nomineringar sänds till Svenska Akademien, Box 2118, 103 13 Stockholm senast den 1 mars 2017.

Läs en kvällskurs hos oss i höst!

- Arbetslivsinriktad språkundervisning
- Skrivande i yrkeslivet 1
- Kreativt skrivande i yrkeslivet
- Praktisk retorik

Sök senast 18 april. Webbanmälan öppnar 15 mars.
su.se/svefler

Institutionen för svenska och flerspråkighet

Stockholms universitet

Nyord i skolan – nytt läromedel

Skicka in era frågor

I Språkspalten skriver Språkrådets personal om aktuella språkfrågor och svarar på era frågor.

Skicka era frågor, funderingar och synpunkter till sprakfragor@sprakochfolkminnen.se
Skriv Svensklärare i ämnesfältet.

I SLUTET AV 2016 kom årets nyordslista, som innehåller några av de ord som varit särskilt utmärkande för året som gått. Vi på Språkrådet har förstått att många svensklärare arbetar med nyordslistan i undervisningen, något som vi gärna vill bidra till. I samarbete med svensklärare Kristina Burman, har vi därför tagit fram ett webbaserat nyordsläromedel. Läromedlet *Nyord i skolan* är i första hand avsett för gymnasieelever, med uppgifter kopplade till läroplanen för kurserna Svenska 1, 2 och 3. *Nyord i skolan* innehåller både korta övningar som passar för enstaka lektioner, och mer omfattande diskussionsfrågor och fördjupningsmaterial som man kan arbeta med under längre tid. Så, vad kan nyorden säga oss – och eleverna – om språket?

SPRÅK ÄR MAKT. Vi vill göra eleverna medvetna om att de genom att använda språket också är med och bestämmer över dess utveckling. Nyordslistan speglar i någon mån språkbruket, och språkbruket styrs av språkbrukarna. Eleverna får fundera över vilka ord som har hamnat på nyordslistan, varför just de orden kvalificerat sig och hur det går till när nya ord etablerar sig och sprids i språket. Hur påverkar de själva språket till exempel genom att aktivt använda eller inte använda vissa ord eller uttryck? Varför väcker vissa ord så starka känslor? Och vems språk är det egentligen som syns och hörs mest?

SPRÅKET INGÅR I ETT SYSTEM. När vi hittar på nya ord eller lånar in ord från främmande språk behöver vi hitta sätt att hantera dem så att de passar in i det svenska språksystemet. Under 2016 var det många som spelade Pokémon, ett spelande som både inspirerat till nyord och gett upphov till språkfrågor: Ska ordet skrivas med stor eller liten bokstav? Med eller utan accent? Vad blir Pokémon i plural? Ofta har vi god hjälp av att titta på ord som redan finns för att se hur de böjs, stavas och uttalas. Genom att studera nyordslistan får eleverna en inblick i hur nya ord bildas och kan se hur orden (eventuellt) behöver anpassas för att fungera i det svenska språksystemet. Eleverna kan dessutom bli medvetna om hur mycket de redan kan om språkets system och grammatik, bara genom att de använder språket.

SPRÅKET SPEGLAR SAMHÄLLET och samtiden. Alla ord som kommer med på nyordslistan överlever inte, men orden säger något om året som gått. Genom att studera både årets nyord och tidigare års nyordslistor kan eleverna säga något om hur samhället har utvecklats och fundera över hur den utvecklingen återspeglas i språket. Kommer årets Dylanman att överleva och används juholtare än i dag? Vad är det som avgör vilka ord som blir kvar? Och vad säger nyorden om synen på ungdomar genom tiderna? Eleverna får reda ut hur man kan kategorisera olika nyord, inom vilka ämnesområden det bildas flest nya ord och vad det säger om samhället och tiden vi lever i.

> Språket speglar samhället och samtiden.

Vår förhoppning är att nyordsläromedlet ska inspirera till samtal och diskussioner om språk, och att det ska vara roligt och lätt att använda för såväl lärare som elever.

Läromedlet finns tillgängligt gratis på Institutet för språk och folkminnens webbplats: www.sprakochfolkminnen.se/nyordiskolan
Välkomna att testa!

Sunna Nygård och Kristina Burman

Sunna Nygård är språkvårdare i svenska på Språkrådet.
Kristina Burman är svensklärare på Rytmus gymnasium i Göteborg.

Kontakt

Täck in hela svenskkursen med två huvudböcker

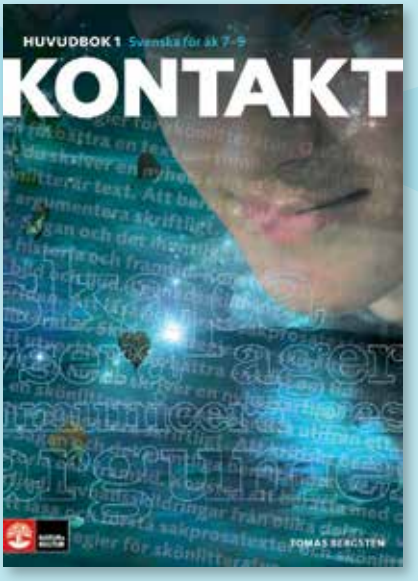

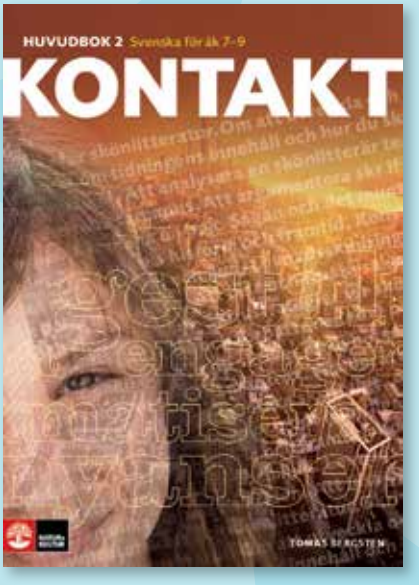

Kontakt består av två huvudböcker med 28 fristående arbetsområden.
Så här fungerar ett arbetsområde i Kontakt:

1 Förmågorna och centralt innehåll presenteras
I början av varje arbetsområde får eleverna en genomgång av vilka förmågor de kommer att träna på och vilket centralt innehåll de ska jobba med i kommande arbetsområde.

2 Mönstermall skapar förståelse
Därefter studerar eleverna en mönstermall för vad de senare i arbetsområdet själva ska producera. Det kan bland annat vara ett reportage, en skönlitterär text eller ett sommarprogram från radion.

Eleverna får kontakt med sina förmågor och du med din bedömning

3 Läs och öva och läs igen!
Efter mönstermallen tränar eleverna på att utveckla de inledande förmågorna genom övningar i anslutning till mönstermallen.

4 Slutuppgift och bedömning
Samtliga arbetsområden avslutas med en slutuppgift. I den visar eleverna att de utvecklats genom att tillämpa allt de lärt sig. För dig som lärare finns bedömningsmatriser till varje slutuppgift i lärarboken.

Natur & Kultur | 08-453 86 00 | www.nok.se

Frågan om kanon är laddad

Nils Larsson är ordförande i Svensklärarföreningen och adjunkt på Institutionen för språkdidaktik vid Stockholms universitet. Tidigare var han lärare i svenska och svenska som andraspråk på Rinkebyskolan i Stockholm.

Kanon – själva ordet sätter genast igång reaktioner hos de insatta. För eller emot? Ofta reduceras ju frågan till detta ställningstagande. Inte sällan rör frågan också upp heta känslor. För elva år sedan rasade en debatt om kanon på *Dagens Nyheters* kultursidor, och just ordet ”rasade” beskriver den diskussionen ganska väl. Kanonfrågan är laddad.

Det är dock uppenbart att det inte är svensklärarna som har hörts mest när kanon har diskuterats offentligt. Nej, det är politiker och kulturpersonligheter som brukar sköta den offentliga debatten. Den blir då också ofta tydligt ideologiskt präglad. Självklart kan frågan vara ideologisk också för oss svensklärare, men jag är fullständigt övertygad om att en offentlig diskussion om kanon svensklärare emellan har betydligt bättre förutsättningar att bli mer nyanserad än den debatt som med jämna mellanrum förs i media. Argument som har förts fram av politiker har ju bland annat handlat om att elevernas läsförståelse automatiskt skulle öka om en kanon infördes, och det får nog anses som en något förenklad och likaså from förhoppning.

INOM SVENSKLÄRARFÖRENINGEN har vi också olika åsikter i kanonfrågan; det vore konstigt annars. Åsiktsskillnaderna framgår bland annat på vår Facebooksida när ämnet kommer upp. Jag ser det som en styrka att vi i kollegial anda kan ta del av och lära oss av varandras argument i frågan. Att skriva om kanon är dock att sticka ut hakan lite grann. I somras skrev jag och styrelsen en debattartikel i *Upsala Nya Tidning* (2016-07-29), bland annat med anledning av Ebba Busch Thors förslag i Almedalen om att införa en litteraturkanon i den svenska skolan. Vi skrev då att vi ställde oss tveksamma till den typ av klassikerlista som Busch Thor förordade, men vi skrev också att frågan skulle kunna fördjupas. Vi vill med detta temanummer försöka bidra till en sådan fördjupad diskussion. Det är ju sällan antingen eller på det sätt som frågan ofta framställs i media.

> Vi vill med detta temanummer försöka bidra till en fördjupad diskussion.

I DANMARK FINNS DET ju sedan en tid tillbaka en kanon och det går naturligtvis att lära mycket av den diskussion som har förts där och av de erfarenheter som de har gjort. Jag tror själv att en öppenhjärtig diskussion om kanon är viktig, och det faktum att denna debatt sannolikt aldrig kommer att avslutas innebär inte på något sätt att diskussionen inte behövs. Tvärtom. Vi bör hela tiden tala med varandra om vilken litteratur vi läser och framför allt om varför vi läser just den litteraturen.

Detta temanummer av *Svenskläraren* är tänkt som en inspiration till vidare diskussion om dessa frågor kollegor emellan både i den virtuella och i den verkliga världen. Vår tanke med att ha kanon som tema är helt enkelt att försöka fördjupa och nyansera den diskussion som vi alla vet återkommer med jämna mellanrum. Själv skulle jag önska mig att kloka svensklärarkollegor finge ta mer plats i den offentliga diskussionen nästa gång en litterär kanon får politikers och medias uppmärksamhet.

Illustration: Ida Holmedal

TEMA: Kanon

Varje gång debatten om kanon blossar upp blir det en hätsk och ytlig ordstrid. På följande sidor synar vi argumenten och tar diskussionen om kanon ett steg vidare.

Temaillustratör är Ida Holmedal. Hon är frilansande illustratör, konstnär och formgivare, baserad i Göteborg. Ida arbetar gärna med berättelser i form av bilder, där hon vill lyfta frågor kring det som händer i samhället.

EN STATLIG KANON BLIR ALLTID POLITIK

Kanonbegreppet är ett trubbigt och politiserat instrument för val av litteratur. Det är varje enskild lärare som med ämnesdidaktiskt arbete måste skapa en relevant litteraturundervisning.

Ibland blir man frestad att formulera råd. Oftast hindrar man sig själv, väl medveten om att man inte så sällan får äta upp dem. Trots denna medvetenhet dristar jag mig dock till ett råd till min hädangångne svensklärare. Hen såg nämligen som sin uppgift att förmedla de allra vackraste och värdefulla skatterna i vårt litterära arv till det uppväxande släktet, ofta med hänvisningen att de ingick i vår litterära kanon. Rådet är: Tag aldrig begreppet kanon i din mun oavsett om du befinner dig i Hades, Nifelheim, den Första kretsen eller annorstädes! Detta är inte sagt som sarkasm eller med ironi utan är ett helt sakligt konstaterande med tanke på ditt ”framtida” välbefinnande. Begreppet kanon är, ska du veta, numera dels ett trubbigt instrument för motivering av läsning av äldre litteratur, dels kontaminerat av både dess försvarare och dess belackare.

Det trubbiga instrumentet

En utgångspunkt för undervisningen i litteratur är att den för något gott med sig (Persson, 2012). Lite fritt formulerat anses den goda litteraturen

- ge kunskap om människan och hennes villkor
- utveckla de som läser den
- vara skriven av människor med en särskild insikt i människans villkor och en formuleringskonst som gör att deras verk är estetiskt fulländade ”klassiker”
- inte i första hand vara förströelse utan måste läsas på rätt sätt för att avtäcka deras inre kvaliteter.

Dessa punkter utgör till stora delar den ideologi som dels motiverat att litteraturen har en viktig plats i undervisning på olika nivåer i undervisningsväsendet, dels motiverar vad som ska tas upp i undervisningen och hur det ska göras.

Denna legitimering av litteratur är elegant i sin förföriska enkelhet och används ofta för legitimeringen av en litterär kanon. I *Litteraturhistoriens grundbegrepp* (2004) säger nämligen Staffan Bergsten och Lars Elleström att kanon består av ”de diktverk vilka oberoende av enskilda läsares och forskares personliga tycke och smak anses utgöra det omistliga arv som varje ny generation av bildningssökande har att tillägna sig och föra vidare” (s. 31). I denna definition återfinns en didaktisk och fostrande dimension, då det talas om ”bildningssökande” och att kanon är något man måste tillägna sig och föra vidare.

Ett av de mer kända och inflytelserika försöken till att argumentera för en litterär kanon står den amerikanske litteraturprofessorn Harold Bloom för. I sitt arbete *Den västerländska kanon* (2000) hävdar han att det finns en rent estetiskt motiverad kanon, fri från samhälleliga värderingar och krav på moraliska och politiska hänsynstagande. Denna kanon utkristalliserar sig genom att nya diktare utnämner de gamla mästarna till sina föregångare och på så sätt skapar en kedja av högtstående författarskap.

Hur kan detta som verkar så enkelt vara ett trubbigt instrument? Mer om det senare.

Kontamineringen

I utbildningssammanhang finns det en lockelse i föreställningen om en litterär kanon, då den med hjälp av experter som de ovan anförda, framställs som något som står över tillfälliga värderingar vad gäller tycke och smak, politiska synsätt och moraliska ståndpunkter. Dessutom kan den genom sin objektivitet anföras som ett neutralt medel för att skapa gemenskap. Genom att alla får bekantgöra sig med en gemensam kanon neutraliseras skillnader vad gäller klass, etnicitet och kön. Den ses som ett kitt som håller oss samman.

Tankegångar av det här slaget fick den liberala politikern Cecilia Wikström att 2006, i somras upprepade av Ebba Bush Thor (KD) i Almedalen, föreslå införandet av en svensk litterär kanon i den svenska skolan (Wikström, 2006). Som förebild hade hon bland annat Danmark, som 2004 infört en gemensam dansk litterär kanon bestående av 15 danska författare.

När man gör utbildningspolitik av kanon riskerar den emellertid att abrupt dras ner från sitt universella idealtillstånd och bli en del av den aktuella skol- och samhällsdebatten, vilket gör att den riskerar bli ideologiskt kontaminerad, nedsmutsad och befläckad. Det som i förstone kunde uppfattas som ett lämpligt medel för ge-

menskap visar sig vara den direkta motsatsen. Vad som händer är att idén om att skapa en kanon för skolan redan på formuleringsstadiet gör våld på de principer som skänker mer litteraturvetenskapligt och estetiskt definierade kanonkonceptioner en grad av relativ oantastlighet. Den blir politik.

En kraftig reaktion på kanonförslaget kom från Staffan Jonsson, som reaktion på Cecilia Wikströms idé om att ena och skapa gemenskap genom kanon skrev följande:

Hur föreställer sig Cecilia Wikström att detta enande går till? Är det realistiskt att tro att det kan ske med en litterär kanon? Fordras inte starkare medel? Lars Hermansson på Kulturnytt sade att det lät som 1930-tal. Jag tillfogar att det ekar lite från Nordkorea, talibanerna och röda khmererna. Ty inför detta ska man vara glasklar. Närhelst en politisk grupp har använt kulturen för att ena sin befolkning till ett folk med ett gemensamt mål, har resultatet blivit det motsatta, intolerans, rasism, lynchningar, upplopp, död. Att en svensk riksdagsledamot ens viskar om en kulturpolitik med en sådan målsättning är skandalöst. Men sannolikt handlar det bara om bottenlös dumhet. (Jonsson, 2006)

Tydligare än så här kan det inte bli att en föreskrivande kanon i skolsammanhang blir politik, i det här fallet till och med världspolitik med hänvisningar till den diktatoriska terrorns historia – en annan väg för kontaminering av kanon.

Problemet

Hur kan det bli så här infekterat? Låt oss ta det steg för steg. För det första har vi en uppfattning som bygger på tanken att en höglitterär kanon utkristalliserar sig genom ”naturliga krafter”. Det som inte håller måttet faller bort medan den litteratur som är av värde består. Man kan vara mer eller mindre precis i hur detta urval faktiskt går till. En variant är den som Bloom formulerade. En annan ”naturlig process” är den litteraturhistoriska, som delvis kan kombineras med den förra.

Den uppmärksamme har noterat att citationstecken omgärdar begreppen ”naturliga krafter” och ”naturlig process”. Skälet till detta är att det finns många tämligen självklara vetenskaps- och kunskapsteoretiska invändningar mot det ”naturliga” i detta sammanhang. Båda dessa urvalsprocesser måste ju till syvende og sidst genomföras av mänskliga individer, präglade av alla de brister som vanligen tillskrivs dessa: egenintressen, nationalitet, klass, kön och etnicitet (se exempelvis Williams, 1997). Till yttermera visso är det så att många, till exempel en hel del skolpolitiker, sätter sin tilltro till att dessa kulturella institutioner, det vill säga författare, förlag, kritiker och vetenskapsmän, formulerar någon slags mer eller mindre sanningsenlig bild av det värdefulla och goda i vår litteratur.

Illustration: Ida Holmedal

Nästa steg i kanontankens utveckling mot kontroversiell status är att den blir en del av nations-, kultur- och utbildningspolitik. Den kanon som Bloom förespråkar är i princip inte grundad på författarnas nationalitet. Deras kvalificering bygger istället på estetiskt värde. Litteraturhistoriker, däremot, har sedan professionens begynnelse lagt stor vikt vid författarnas språkliga och nationella hemvist. Litteraturhistoriska studier ingick från början i de nationella projekt som fick luft under vingarna under romantiken med syfte att visa på storheten hos ett folk, ett språk och en nation genom att lyfta fram andliga storverk inom litteraturen.

Även om moderna litteraturhistoriska framställningar är helt befriade från romantikenens nationalistiska förtecken, är viktiga kategoriseringar fortfarande språk och nationell hemhörighet, helt naturligt eftersom den litterära scenen i mångt mycket fortfarande är språkligt och nationellt definierad.

Lösningen

Att hänvisa till kanon är en förment enkel lösning (lika förment som att denna text egentligen är riktad till min gamla svensklärare) om man vill argumentera för kulturarvets plats i undervisningen. Vad det handlar om är att som lärare ägna sig åt ett hederligt ämnesdidaktiskt arbete, det vill säga att utifrån styrdokumentens intentioner samt samhällets behov och förväntningar väga egna intressen och kunskaper mot elevernas kunskapsbehov och förutsättningar för att skapa en fungerande och relevant litteraturundervisning. En oreflekterad tradering av en av staten sanktionerad och påbjuden kanon är den sämsta hjälp vårt kulturarv kan få för sin överlevnad. Klarar det sig inte utan denna ”hjälp”, förtjänar det inte att traderas.

Bengt-Göran Martinsson
Bengt-Göran Martinsson är professor i pedagogiskt arbete vid Linköpings universitet.

REFERENSER

Bergsten, Staffan & Elleström, Lars (2004) *Litteraturhistoriens grundbegrepp.* Lund: Studentlitteratur.
Bloom, Harold (2000) *Den västerländska kanon.* Böcker och skola för eviga tider. Eslöv: Brutus Östlings bokförlag Symposion.
Jonsson, Staffan (2006) ”Litteratur som gränsvakt”, *Dagens Nyheter* 2006-07-31.
Persson, Magnus (2012) *Den goda boken. Samtida föreställningar om litteratur och läsning.* Lund: Studentlitteratur.
Wikström, Cecilia (2006) ”Skapa en svensk litteraturkanon”, *Sydvsvenskan* 2006-07-22
Williams, Anna (1997) *Stjärnor utan stjärnbilder. Kvinnor och kanon i litteraturhistoriska översiktsverk under 1900-talet.* Stockholm: Gidlund.

EN KANON FÖR ÖKAD LIKVÄRDIGHET I SKOLAN

En kanon skulle kunna öka likvärdigheten, ge fler tillgång till kulturella referensramar och bidra till att vi läser mer i skolan. För vi behöver läsa mer och låta eleverna upptäcka vad det finns att läsa.

I bland får jag frågan – vad tycker du att vi ska läsa i skolan? Jag brukar svara: ”*Kejsarens nya kläder* av HC Andersen!”

Uttrycket ”Kejsarens nya kläder” används både i tidningsrubriker, i löpande text och i muntlig argumentation och används för att sammanfatta hur vi blundar för det uppenbara och blåser upp ingenting till någonting och skyddar egen heder genom att göra en kollektiv sanning av det som inte finns. En hel saga ryms i uttrycket. I skolan kan vi inte anta att kunskaper finns om vi inte undervisar om dem. Därför ska berättelsen *Kejsarens nya kläder* läsas för eller med eleverna så att de kan göras delaktiga och inbegripna i själva uttrycket.

Illustration: Ida Holmedal

Temat för detta nummer är just ”Vad ska vi läsa i skolan?”. Trots att frågor om en kanon blossar upp med jämna mellanrum har vi ännu ingen. Diskussionen har däremot lett till låsta läger för och emot kanon. Frågan involverar och engagerar både i och utanför skolan. I skolan kan lärare som redan undervisar framgångsrikt med litteratur uppleva att en eventuell kanon kan beskära den egna möjligheten och friheten att välja vad som ska läsas, en annan lärare kan finna stöd i vad som bör och ska läsas och ytterligare andra kan se en möjlighet att genom en kanon tvinga eleverna att läsa viss litteratur. Men oavsett vad vi tycker sätter en diskussion om kanon ljuset på litteraturen som eleverna ska möta i skolan.

Vad läser vi i skolan idag?

Vad läser vi i skolan idag? Om vi undersöker hur det ser ut på våra egna skolor kan vi få en överblick över vad vi läser med eleverna, synliggöra det och få en diskussion om vad och varför vi läser. En kanon berör dock oftast bara de högre stadierna, vilket gör att frågan om vad vi ska läsa blir en fråga för svensklärare på högstadiet. Det betyder att frågan isoleras till några få årskurser, få lärare och ska rymmas inom några år av den samlade tiden i grundskolan när det behöver diskuteras av alla lärare i hela skolan. Vi behöver en samlad bild av skolans läsning och insyn i det kollegiala arbetet med att undervisa så att elever både lär sig läsa och fortsatt tycker om att läsa, ja, till och med väljer att läsa. Hur vi gör detta är en fråga för professionen. Läraren och författaren Daniel Pennac (1995) beskriver hur han lockar sina elever in i världslitteraturen genom att högläsa:

– Bra, säger läraren, eftersom ni inte tycker om att läsa … ska jag läsa för er. Utan övergång öppnar han portföljen och tar ut en bok som är hur tjock som helst, en kubiskt grej, verkligen jättetjock, med glättad pärm, något i hästväg. – Nå, är ni klara? De tror varken sina ögon eller sina öron. Tänker den där typen läsa allt det där för dem? Men det kommer ju ta hela året! Villrådighet … En viss spänning till och med … Det finns inte en lärare som tänker använda hela året till att läsa.

Det tar inte en termin att läsa en bok för eleverna. Det tar cirka fem lektioner att högläsa en bok på 200 sidor. HC Andersens berättelse *Kejsarens nya kläder*, sju sidor löpande text, tar mindre än 10 minuter att högläsa.

Textsamtalens möjlighet

Jag har tidigare varit tveksam till en kanon. Men när undervisningen nu förändras med textsamtal och gemensam läsning ser jag möjligheter. Eleverna lämnas inte ensamma med böcker att läsa och frågor att besvara utan omsluts av undervisningens fokus och gemenskap.

I kunskapsöversikten *Med läsning som mål, om metoder och forskning på det läsfrämjande området* (Kulturrådets skriftserie, 2015) har litteraturvetaren Jonas Anderson bland annat lyft fram forskaren Sten Furhammars fyra kategorier rörande förhållningssätt till läsning:

- den opersonliga upplevelseläsningen som rör underhållning och förströelse
- den personliga upplevelseläsningen där de egna erfarenheterna kopplas till det man läser
- den opersonliga instrumentella läsningen som handlar om att tillägna sig kunskaper
- den personliga instrumentella läsningen som kopplas till tröst och existentiell självreflektion

Forskningen visar, enligt Andersson, att det gagnar intresset för läsning när vi ges möjlighet att koppla våra egna erfarenheter till det vi läser. Genom textsamtal ges eleverna möjlighet att formulera sina egna erfarenheter och lyssna till andras vilket gör läsningens innehåll intressant och därmed meningsfullt. Undervisningen äger rum i skolan och läsningen ska också äga rum där. Textsamtal är en undervisning som möjliggör för läraren att arbeta med vilken text som helst. För eleverna innebär textsamtal att de får tänka, kommunicera och lära genom en text.

Ett gemensamt minimum

Men vad ska vi då läsa? Ett tankeexperiment är att en kanon omsluter alla årskurser i grundskolan och innehåller ett verk per termin. Det betyder att skolan garanterar att samtliga elever får möta 18 litterära verk. Det betyder ett minimum av gemensamma litteraturupplevelser men skapar även utrymme för annan litteratur eftersom läraren också måste ha tillgång till andra texter och göra andra litteraturval lämpade för undervisningens innehåll, elevernas intresse och uppkomna aktuella frågor.

En kanon är inte heller ristad i sten. Den kan utvärderas, förändras och utvidgas. Precis som allt annat i skolan måste också en kanon kritiskt vägas, utvecklas, omvärderas och förnyas. Men en kanon får sitt värde genom att skolan talar om den och vidgar innebörden av det lästa med den gemenskap som kommer av att samtala om det gemensamma. Vi kan alltid prata med eleverna om de böcker vi vet att skolan läser.

Illustration: Ida Holmedal

Frågor att fundera över

Vilken litteratur ska listan representera? Det bästa möjliga är om listan innehåller en repertoar som leder läsningen vidare och som öppnar upp för annan litteratur. Det betyder förslag på böcker att läsa som springer ur det man har läst. Genom att få möta litteraturen i undervisningen ges eleverna ett innehåll de inte kan välja bort. Men när de har läst kan vi ge dem en mängd ingångar till andra böcker att läsa.

Den ryska litteraturen sägs komma ur Gogols berättelse *Kappan*. Men inte förrän vi har läst *Kappan* kan vi ges möjlighet att upptäcka vilka författare som hämtade skriv- och berättarlust genom den och vilka verk som kom ur den. Genom textsamtal, diskussioner, gemensam läsning,

högläsning och stunder för fokuserad läsning kan vi möta en kanon och därigenom möjliggöra för annat att läsa.

En kanon ska inte heller betyda att elevernas självständiga läsval betraktas styvmoderligt. All läsning behövs i skolan. Den gemensamma vägledda läsningen och den egna fria läsningen. Dessa bör inte sättas mot varandra, värderas som bättre eller sämre, utan vara olika delar i hur vi läser och vad. Frågan är om det pragmatiska förhållningssättet där det är viktiga är att elever läser oavsett vad det är, kan rymmas bredvid ett där det handlar om gemensamt kulturarv och läsning av klassiker?

Om vi ska diskutera kanon måste vi också diskutera värdet av ett väl fungerande skolbibliotek med anställda skolbibliotekarier som främjar både elevernas och lärarnas intresse för vad som finns att läsa. Skolan har en kompensatorisk roll då det gäller tillgång på böcker. En kanon kan bidra till en likvärdig skola där alla elever ges samma möjligheter oavsett vilka böcker som finns i föräldrarnas bokhyllor. En kanon kan också bidra till att vi läser mer i skolan. För vi behöver läsa mer. Både för att lära oss läsa, men också för att upptäcka vad det finns att läsa.

Rikligt med böcker på skolan

Det är i skolan intresset för läsning måste skapas. Det betyder att det måste finnas rikligt med böcker i skolan och digitala möjligheter att läsa. Med fokus på att kunna läsa och fortsätta läsa behöver skolan se över både bokbestånd och underhålla läsintresset genom att skapa tid för läsning.

Jag ser textsamtalen som undervisning, högläsningen som en möjlighet, rikligt med tid att läsa som en nödvändighet, lärarnas läsintresse och undervisande engagemang som en förutsättning och skolbibliotek och skolbibliotekarier som en självklarhet i en skola där eleverna lär sig läsa och fortsätter att läsa både för studier och för livet. En elev i årskurs nio berättar (Körling, *Ovan trädtopparna*, 2016):

Det mesta av läsningen i skolan handlar om instruktioner och information. Det händer mycket sällan att vi läser skönlitteratur i skolan. Jag minns bara en gång som vi läste en skönlitterär bok och den handlade om andra världskriget. Eftersom vi läser så lite kan vi inte upptäcka vad det är att läsa. Man säger ju att ungdomar inte läser men jag tycker att man ska låta ungdomar läsa och att det ska vara roligt att läsa. Vi ska få läsa mer skönlitteratur och inte mindre. Det är jättekul att läsa men det kan man bara upptäcka genom att läsa. Det är till och med så att det blir roligare och roligare ju mer man läser och ju äldre man blir för man lär känna författarna och kan känna igen hur de skriver och vad de skriver om. Vi borde få läsa på många olika sätt i skolan, läsa ljudböcker, vanliga böcker, faktaböcker och fantasyböcker.

En kanon är inte lösningen på skolans läsning men kan vara en del av den. Det handlar alltid om att säkerställa och möjliggöra för elever att få läsa på det sätt de kan, underhålla läsintresset och skapa gemenskap med litteraturen i centrum. En kanon kan vara möjlig om den kopplas till textsamtal som underhåller både lärare och elever att läsa och kommunicera. Läsförmåga och läsintresse ska inte vila i elevens ensamma knä utan i professionen vid skolan där skolans uppdrag, ansvar och inriktning handlar om att lära sig läsa och att fortsätta läsa.

Anne-Marie Körling
Anne-Marie Körling är lärare i svenska, författare och Läsambassadör.

REFERENSER

Andersen, HC: *Kejsarens nya kläder*, i översättning av Bengt Anderberg, 1982. Almqvist & Wiksell

Anderson, Jonas: *Med läsning som mål*, Kulturrådets skriftserie 2015:3 (Finns att ladda ned som PDF)

Gogol, Nikolaj: *Kappan*, i översättning av K.E. Peterson, 2015, H:ström Text Kultur

Pennac, Daniel: *Som en roman*, 1995. Brombergs Förlag

BØRNELITTERATUR SOM KAN
ÅBNE MOD VERDEN

Det vigtigste kursus i 2017

I en tid, hvor det kræves af børn og unge, at de involverer sig og tager stilling til verden omkring dem, giver den moderne børne- og ungdomslitteratur en håndsrækning. Børn og unge kan gennem litteraturen få hjælp og begreber til at forstå sig selv, og den omskiftelige verden vi lever i.

Nordspråk inviterer lærere, lærerstuderende og andre interesserede til et eventyrligt kursus, hvor Malin Klingenberg, Mette Hegnhøj og Simon Stranger, som alle var nomineret til Nordisk Råds Børne- og ungdomslitteraturpris i 2015, samt Brynhildur Þórarinsdóttir, som fik Den Nordiske Børnebogspris i 2007 vil fortælle om, hvordan børne- og ungdomslitteratur kan åbne mod verden.

Men hvordan skal vi engagere eleverne i litteraturen? Dette spørgsmål tager anden halvdel af "Børnelitteratur som kan åbne mod verden" fat på. Igennem workshops og oplæg af erfarne didaktikere og forskere, vil kursusdeltagerne komme hjem med rygsækken fyldt med konkrete undervisningsmetoder og ideer til at bruge i undervisningen mandag morgen.

Der er et begrænset antal pladser på kurset, så book en plads i dag.

Hold dig orienteret på Nordspråks hjemmeside for information om tilmelding og program.

TILMELDINGSFRIST: 10. august 2017. Tilmelding skal ske via www.nordsprak.com
DATO: 15-17. september 2017
STED: Stockholm. Scandic Upplands Väsby, Hotellvägen 1, 194 35 Upplands Väsby
PRIS: 1200 DKKR inkluderer kost, logi og udflugt

Spegla språket
– ny högstadieserie i svenska

Spegla språket är en helt ny läromedelsserie för högstadiet i svenska och svenska som andraspråk. Till varje årskurs finns en *grundbok*, en *textsamling* och en *lärarhandledning*.

Spegla språket bygger på aktuell forskning kring läsförståelse och stöttning. Böckerna är språkutvecklande och har ett elevnära tilltal.

Grundböckerna inleds med ett strategikapitel där eleverna får undervisning som rör läsning, skrivande och lärande. Strategierna har eleverna nytta av även utanför svenskämnet.

Kapitelindelningen i serien är genremedveten. Mallar och modeller används frekvent för att stötta lärandet.

Avsedd för: åk 7-9 i svenska och svenska som andraspråk

Författare: *Laila M Guvå* och *Åse Wewel*

Strategier för språk och lärande!

NYHET!

Håll utkik!
Spegla språket åk 8 utkommer ht-17.

Läs mer och bläddra i böckerna på vår hemsida
www.sanomautbildning.se

sanoma utbildning

tel. 08-587 642 10
info@sanomautbildning.se
www.sanomautbildning.se

ETT BILDNINGSARV GER FÖRANKRING

Det borde vara en rättighet att få kunskap om, och utveckla ett kritiskt förhållningssätt till, vårt lands litterära arv. En kanon skulle dessutom vägleda lärare i läsning av äldre litteratur.

De som de senaste decennierna har vågat föreslå en kanon i skolan har stött på massiv kritik. Någon officiell skrivning beträffande vilken svensk litteratur invånarna i det här landet bör ha rätt att få ta del av finns inte. Skolverkets styrdokument angående litteraturläsning är på en punkt mycket tydlig: ”Någon litterär kanon eller författarkanon är inte aktuell.” (Kommentarmaterial till kursplanen i svenska, Skolverket 2011, s. 17.)

En kanon har kommit att uppfattas som de mäktigas medel att göra sina värden och världsbilder universella. Men kanske är det precis tvärtom? Kanske har dessa ”mäktiga och lärda” ett alldeles särskilt ansvar att förmedla vidare till nya generationer ett bildningsarv, som betytt mycket för vårt lands utveckling och språk, och på så sätt stå upp för allas rättighet att få vara med och påverka och diskutera vad som bör utgöra vår kanon. Kan det vara så att en kanonlös skola, där eleverna själva får välja vad de vill läsa, i själva verket förvägrar eleverna inte bara möjligheter att ta del av betydande skönlitteratur, utan också möjligheter att utveckla ett subversivt och kritiskt tänkande kring våra kulturarv?

En officiell skolkanon, förhandlingsbar och under ständig omvandling, inbjuder till engagerade samtal på två nivåer: dels i undervisningen om texterna som läses och som alla får tillgång till, dels på en metanivå beträffande vilka texter som ska ingå i en kanon. En skolkanon är också ett sätt att säkerställa likvärdig undervisning i litteratur.

> En skolkanon är ett sätt att säkerställa likvärdig undervisning i litteratur.

Kanon behövs

Tvärtemot Skolverkets sakkunniga har jag alltså med åren och i takt med att jag mött allt fler studenter gått från att vara en ivrig och feministiskt influerad kanonkritiker till att vara övertygad om att en skolkanon behövs. De flesta länder har dessutom en. Men mina studenter kan inte förhålla sig till en kanon. Det behöver de heller inte kunna, eftersom en sådan inte finns enligt de styrdokument som ska vägleda dem i deras kommande lärararbete. Därför talar vi istället om det jag kallar ett imaginärt bibliotek, och hur viktigt det är för varje lärare att ha ett sådant bibliotek av nyare och äldre litteratur. Litteratur som går att läsa med barn och unga för en mängd olika syfte och i olika situationer behöver i strikt mening inte bara vara barnlitteratur. Vi läser till exempel dikter av Fröding och Karlfeldt och hittills har ingen av mina studenter på direkt fråga sagt att de tidigare har läst något av dessa stora poeter.

Ett rikt imaginärt bibliotek med en mängd olika slags litteratur hjälper läraren att göra re-

levanta och intressanta val av läsning i sina klassrum och uppmuntra eleverna att själva läsa. Tyvärr visar både forskning och kunskapsöversikter från Skolverket att svenska lärare alltmer sällan har den kompetensen och alltmer sällan själva läser mycket skönlitteratur. En förklaring kan förstås vara att de inte fått med sig den vanan från sin egen skoltid och inte har utvecklat något eget förhållningssätt till litterära klassiker att hålla levande. Den enda döda svenska författare som flertalet av mina grundlärarstudenter gemensamt brukar kunna relatera till och lyfta fram, som exempel på vad i den svenska litteraturen de vill föra vidare till nästa generation, det är Astrid Lindgren.

Klassikernas roll stärks

”Litterära klassiker – kommer vi att ha några sådana år 2000?” Det var rubriken på ett radioföredrag av litteraturprofessor Gunnar Tideström år 1978, publicerat i tidskriften Artes. Den frihet som Skolöverstyrelsen i *Lgr 69* hade gett lärarna att i samråd med eleverna välja litteratur hade enligt Tideström lett till ”att nästan ingenting längre är gemensamt” och de akademiska lärarna måste börja ”nästan från nolläget”. Tideström var pessimistisk beträffande all förmåga till litteraturförståelse i framtiden. Ändå avslutade han sitt föredrag med viss förtröstan: ”Det ska bli spännande att se, när skol- och utbildningsmyndigheterna kommer till insikt om det nya läget. Det gör de säkert så småningom. Situationen för litteraturen och dess klassiker blir kanske bättre år 2020.”

Redan det tidiga 1980-talet kom att innebära en viss stärkning av klassikernas ställning i gymnasieskolan. Den omdiskuterade svenskalärarutbildningen lades om och det innebar, åtminstone i Uppsala, att studenternas läste grundkursen i litteraturvetenskap, och litteraturens ställning i både Lgr 80 och Lgy 80 var förhållandevis stark. En bidragande orsak var möjligen ett hängivet försvar för ”litterära klassiker” kombinerat med dystra hotbilder, i bland annat tidskriften Artes, i de SACO-anslutna lärarnas facktidning *Skolvärlden* och i Svenskalärarföreningen under 1970-talet.

Men när nästa läroplan infördes 1994 och den kanonlösa gymnasieskolan etablerades, betyg i litteratur slopades och antalet timmar i svenska drastiskt sänktes i hela skolsystemet, då var invändningar från litteraturvetare förvånande få med tanke på att det var litteraturvetenskapens själva legitimitet i skolan som stod på spel.

En förklaring är genomslaget i kulturdebatten för poststrukturalistisk dekonstruktion av de ”stora berättelserna”, alldeles rättmätig feministisk och postkolonial kanonkritik, samt den erfarenhetspedagogiska litteraturdidaktik, som framhölls tämligen samfällt av de få litteraturdidaktiskt intresserade litteraturvetarna vid denna tid.

Erfarenhetspedagogik

Den centrala tanken inom erfarenhetspedagogiken är att undervisning ska utgå från elevernas olika behov och intressen snarare än tanken om överförande av gemensamt kunskapsstoff och litteraturarv mellan generationer. Möjligen har den goda tanken också bidragit till att ansvaret för elevens lärande förflyttats från läraren till de enskilda eleverna och från gemensamt lärande i ett språkande klassrum till individuellt lärande i tysta klassrum. Det är tendenser som iakttagits i Skolverkets översikter och kvalitetsgranskningar från Skolinspektionen. Det värde skönlitteraturen tillmäts i skolsammanhang verkar främst vara som kunskapskälla om andra människors liv relaterade till det egna livet och egna åsikter.

Nu är läs- och skrivstrategier och genrepedagogik de nya ledorden i skolans styrdokument från tidiga år och genom hela skolsystemet. Kursplanerna i Lgr 11 förutsätter en explicit undervisning i olika slags texters uppbyggnad och samspel mellan form, innehåll och funktion. Undervisning i litteratur som ordkonstverk och om litterära verks historiska tillkomstsituationer kan i det sammanhanget lyftas fram. Möjligen kan det också uppmuntra till att skapa en gemensam skolkanon till vägledning för lärare att ösa ur för sina val av gemensam tolkande och kritisk läsning i språkande klassrum?

Förbindelser över generationer

Som litteraturdidaktiker har Ann Boglind och jag funderat mycket över kanonfrågan när vi har byggt upp Litteraturbankens undervisningsportal Litteraturbankens skola (litteraturbanken.se) Det har också varit viktigt för oss att också lyfta fram texter som passar att läsa med yngre barn, ända ner till förskoleklass. När grunden är lagd för en mottaglighet för äldre utmanande litteratur, så är det mycket lättare att gå vidare med fördjupad litteraturhistorisk läsning för ämneslärarna i svenska.

Äldre texter kan läsas för att förmedla allmängiltighet i mänskliga känslor och erfarenheter över tid och rum, men de kan också läsas och behandlas i sin specifika historiska kontext. En inlevande förståelse för Sveriges historia skapas genom att läsa om människors erfarenheter och känslor i det förflutna och samtidigt få perspektiv på sin egen tillvaro. Så utkristalliserar sig också själva huvudpoängen med en kanon: att skapa förbindelser mellan generationer och historisk förståelse för hur dåtid, nutid och framtid hänger ihop och uppfatta referenser till äldre tiders litteratur och tankar i vår egen tid. Kunskaperna att skapa ett eget kritiskt förhållningssätt till sitt lands och språks litteraturarv är en rättighet, som skolan bör slå vakt om.

Anna Nordlund

Anna Nordlund är litteraturvetare och lektor i didaktik med inriktning svenska vid Uppsala universitet.

SELMA ELLER ZLATAN?

– att undervisa är att fatta beslut

Det är svensklärare som måste bestämma vilka texter som ska läsas i skolan. Men en frivillig kanonlista skulle kunna ge inspiration, skapa diskussioner om val av litteratur och bidra till en gemensam referensram.

Lärare är samhällets största beslutsfattare, hävdade en gång en amerikansk föreläsare och utvecklade vidare sitt påstående genom att påminna om att lärare fattar ungefär ett beslut i minuten under en lektion: vem ska få frågan, vilken respons ska jag ge och så vidare. För att inte tala om alla beslut som måste fattas på planeringsstadiet: vilka texter ska vi läsa, ska alla läsa samma text, ska vi läsa högt, tyst, i skolan, hemma etc. I den här artikeln vill jag uppehålla mig vid frågan ”Vilka texter ska vi läsa?” eftersom jag menar att det är ett av de centrala beslut en svensklärare måste ta. På senare tid har frågan aktualiserats för mig i tre vitt skilda projekt och jag vill här dela med mig av mina personliga tankar i dessa sammanhang.

”Berättelser som förändrar”

Som huvudpedagog för Läsrörelsens projekt ”Berättelser som förändrar” var en av mina uppgifter att tillsammans med en grupp ungdomar och författaren David Lagercrantz välja ut vilka böcker som ska läsas inom projektet. I andra sammanhang när jag väljer litteratur vet jag vilka som ska läsa den, men nu hade jag 200 anonyma skolor, med minst lika många anonyma lärare och minst 6000 anonyma elever i åldersspannet 13-19 år som kommande läsare. De enda ramar jag hade var dels kursplanerna i svenska för högstadiet och gymnasieskolan, dels att böckerna ska läsas klassvis tillsammans och ”det övergripande målet är att berättelserna ska fördjupa elevernas kunskaper om andra och sig själva och bidra till ett mer humant samhälle”, som det står i projektbeskrivningen.

Detta var inte någon lätt uppgift. Här hade det varit bekvämt med en tvingande kanonlista som någon annan hade tänkt ut,

Selma Lagerlöf målad av Carl Larsson

De tio böcker som ingår i projektet "Berättelser som förändrar."

eller…? Nej, jag tog chansen att sätta upp mina egna kriterier, utifrån min bakgrund både som högstadielärare och barn- och ungdomslitteraturforskare:

- Bokens tema och motiv ska vara angeläget
- Berättelsen ska vara medryckande och väcka tankar
- Språket ska vara väl genomarbetat
- Det är bra om det finns både en manlig och en kvinnlig central karaktär
- Boken får inte vara alltför tjock
- Boken får inte vara alltför svår, men inte heller alltför enkel
- Boken kan gärna innehålla intressanta berättartekniska grepp
- Boken behöver inte berätta allt, utan det är bra om läsaren får fylla i tomrum och på så sätt vara medskapande

Utifrån dessa kriterier gjorde jag upp en lista med ungdomsböcker, som vi sedan diskuterade.

De böcker som vi så småningom kom fram till ser ni i rutan härintill. Det blev en bra blandning av olika genrer och svårighetsgrad med den gemensamma nämnaren att de kan ge en individuell läsupplevelse samtidigt som de förhoppningsvis inspirerar till intressanta reflektioner och samtal.

Litteraturbankens skola

En fråga jag fått i detta sammanhang är varför vi inte har med någon av de äldre svenska klassikerna, exempelvis Selma Lagerlöf, vars texter jag tillsammans med Anna Nordlund har utarbetat ett stort material kring på www.litteraturbanken.se/skola.

Själv har jag fina minnen av gemensamma läsupplevelser med mina högstadieelever kring hennes romaner *Kejsarn av Portugallien* och *Herr Arnes penningar*. Ja, varför finns inte någon av hennes romaner eller någon annan av de äldre svenska klassikerna med på Läsrörelselistan? Min tanke här är dels att jag vill lyfta fram och visa att det finns fantastisk ungdomslitteratur, dels att äldre litteratur är mer krävande än ungdomslitteratur att läsa. Lärare är bäst på att förmedla de texter vi har ett personligt förhållande till, texter som betytt mycket för oss själva och det är den extra skjuts som krävs för äldre texter. Min förhoppning är att de som är med i projektet "Berättelser som förändrar" ska finna det så stimulerande och angeläget att läsa en hel roman tillsammans att de vill göra det igen och att de då väljer någon av våra litterära klassiker. De lever alla i hög grad upp till målet med projektet.

Intensivutbildning i svenska för nyanlända ungdomar

I samband med ett uppdrag att komma med förslag på skönlitteratur i ett projekt kring intensivutbildning i svenska med nyanlända ungdomar har jag tagit del av några texter kring läsning av skönlitteratur i undervisningen i svenska som andraspråk och då slås jag av att det här uttrycks en ängslighet att läsa våra svenska klassiker. Det man förespråkar är möjligen de svenska texter som kan ses som universellt giltiga, som exempelvis Vilhelm Mobergs *Utvandrarserie*. Jag menar att förmedlingen av klassiska svenska texter inte behöver ses som ett uttryck för en maktutövning; det behöver inte betyda att den svenska litteraturen skulle vara högre eller mer betydelsefull än annan litteratur. Kan den inte bara ses som ett sätt bland många att orientera om vårt språk, vår kultur och vår historia? Man behöver inte kunna så mycket svenska för att kunna smaka på ljud och klanger i Gustaf Frödings "Gråbergssång" eller "Snigelns visa". Varför inte lära sig om våra svenska årstidsväxlingar genom dikter, exempelvis August Strindbergs "Välkommen åter snälla sol" och "Det snöar" av Vilhelm Ekelund. Varför inte läsa Edit Södergrans dikt "Jag", som på svenska uttrycker en universell känsla av främlingskap? De här nämnda dikterna finns försiktigt moderniserade på www.litteraturbanken.se/skola och på http://litteraturbanken.se/#!/ljudarkivet finns numera inläsningar av svenska dikter.

Naturligtvis ska eleverna också möta litteratur från andra länder, framför allt från de länder som de själva kommer ifrån, men vi måste våga vara stolta över och visa på vårt litteraturarv och då ska inte varje lärare behöva ge sig i kast med att leta litteratur. Det kan faktiskt vara en poäng att ha en lista att utgå från, en lista som var och en kan ta ställning till, byta ut texter eller bara vara glad över att den finns. Men listan får inte vara för begränsad i omfång.

Det finns flera poänger med en gemensam kanonlista. Listan i sig ger upphov till samtal och diskussion. Lärare påminns om litterära verk och får hjälp att välja texter. En större grupp läsare får en gemensam litterär referensram. Men en kanonlista får inte var tvingande, den måste vara föränderlig och så rik i sin utformning att den stimulerar till läsning och samtal.

När lärare fattar beslut om texter måste dessa beslut vara genomtänkta. Det är inte fel att inspireras av och ta hjälp av andra för att bli påmind om eller få tips på intressanta texter.

Ann Boglind

Ann Boglind har varit verksam som svensklärare på högstadiet, universitetslektor i svenskämnets didaktik samt författare till en rad läroböcker för skola och lärarutbildning.

Tiden har sprungit ifrån en kanon för skolan

Globalisering, digitalisering och feministisk litteraturkritik har förändrat förutsättningarna för en kanon och vad som läses i skolan. Det är svensklärarens som måste välja vad som ska läsas.

När *Nordisk kvinnolitteraturhistoria* gavs ut i fyra band 1993-1997 hade drygt tre decenniers kritik mot en av manliga författarskap dominerad litteraturhistorieskrivning resulterat i sin egen kanon. Skönlitteraturen manifesterades då fortfarande i form av den tryckta boken som dominerande medium.

Vid samma tid, i september 1994, träffades ett antal språkvetenskapliga forskare i den lilla staden New London i Connecticut. Resultatet av detta möte blev manifestet ”A Pedagogy of Multiliteracies” som publicerades i Harvard Educational Review 1996 och senare antologin *Multiteracies. Literacy Learning and the Design of Social Futures 2000*. Här stod inte på samma sätt, av förklarliga skäl, skönlitteratur eller fiktion i centrum för uppmärksamheten, utan de historiska förändringar som handlar om å ena sidan globalisering, konkretiserad inte minst som migrantströmmar från syd till nord, och å andra sidan medialisering och då främst i form av digitalisering. Litteracitet som en förmåga att handla kommunikativt definierades inte enbart som en förmåga att kunna läsa och skriva med hjälp av alfabetet utan man menade att all kommunikation är multimodal, och därav hela den nu så aktuella diskussionen om vad det innebär att kunna läsa och skriva i en digitaliserad värld.

Svenskämnet och kulturarvet

Samtidigheten i dessa två skeenden är bestickande. Svenskämnets ursprung i form av föreställningen om nödvändigheten av ett nationellt språkligt och litterärt kulturarv förmedlat genom tal och skrift destabiliserades. För det var just det etableringen av svenskämnet handlade om: genom nationell normering av ett språk, det svenska språket, och den ständiga återkomsten till ett litterärt arv i form av till exempel de fyra stora Geijer, Tegnér, Runeberg och Rydberg, skulle detta ämne skapa förutsättningar för en nationell gemenskap med parlamentarism som styrelseform. Akademiskt fann svenskämnet sin vetenskapliga legitimitet i universitetsdisciplinerna nordiska språk och litteraturhistoria med poetik, som det hette innan litteraturvetenskap blev benämningen.

I gymnasieskolan var detta kulturella arv givet. Till skillnad från Norge och Danmark ingick dock redan från början även tyska, engelska och franska författare och filosofer i den litterära kanon som växte fram. Sverige har ju alltid varit internationellt orienterat. Svenskämnets status markerades genom att svensklärarenen satte två betyg, ett i ”litteratur” och ett i ”språk och skrivande”. I betygskatalogen, som låg utlagd i kollegierummet för alla att med bläck fylla i, var svenskämnet placerat överst och ofta var det så att svensklärarenen, i synnerhet om denne var lektor, skrev in sina betyg först varefter alla andra följde efter.

Ja, så är det inte längre och om det var en titanernas guldålder som härskade är väl bäst att låta vara osagt. Numera är i alla fall allt helt annorlunda. Inte minst märks detta på de blivande ämneslärare i svenska som jag medverkar till att yrkesutbilda. De

klassrum de rapporterar om muntligen eller i sina examensarbeten har i hög grad blivit ett en-till-en klassrum, där penna, papper och böcker inte tycks förekomma i någon större utsträckning.

Låter det nu som om tiden är förbi? Vad ska egentligen svenskämnet vara till för? Givetvis är det nödvändigt att inse att förmågan att göra sin röst hörd handlar om multimodalitet och att datorn eller surfplattan på ett avgörande sätt skapar förutsättningar för textproduktion i vid mening och för samarbetsinriktat skrivande och lärande på olika plattformar. Men sådant gäller ju också för alla andra skolämnen. Språkförmågan är alltid knuten till ett ämnesinnehåll och dess konventionaliserade språkbruk och genrer. Alla lärare förutsätts idag vara språklärare och den svenska skolans gemensamma språk är svenska.

Läsa klassiker med nya ögon

Läsningen och diskussionen av skriftkulturell fiktion då? Att till exempel diskutera populärkulturella fenomen som Harry Potter kan säkert vara nödvändigt. Men också där blir ju frågan om vems litteratur vi läser och på vilka premisser. Harry Potter är ju trots allt Harry Potter, en ung etnisk engelsman är hjälten. Den feministiska litteraturhistorieskrivningen och också den mer postkoloniala kritikens ifrågasättande av ett sådant identifikationsobjekt får sina konsekvenser för vad det är möjligt att tala om.

Men den litteratur som kanoniserats kan kanske läsa på annat sätt idag? Låt oss börja med Victoria Benedictssons *Pengar* från 1885, nyutgiven som pocket 2016 och därmed lätt att köpa in. Den handlar om den unga Selma Berg som i 16-årsåldern gifts bort med den betydligt äldre och välbärgade patron Kristiansson. Inte bara omgivningen utan också Selma själv ser äktenskapet som ett sätt att uppnå en frihet utan ekonomiska bekymmer. Men när hon är 23 gör hon upp med hela arrangemanget i en monolog med den totalt oförstående maken som åhörare. Det löfte en flicka ger när hon är 16 år kan hon inte hållas ansvarig för, menar hon.

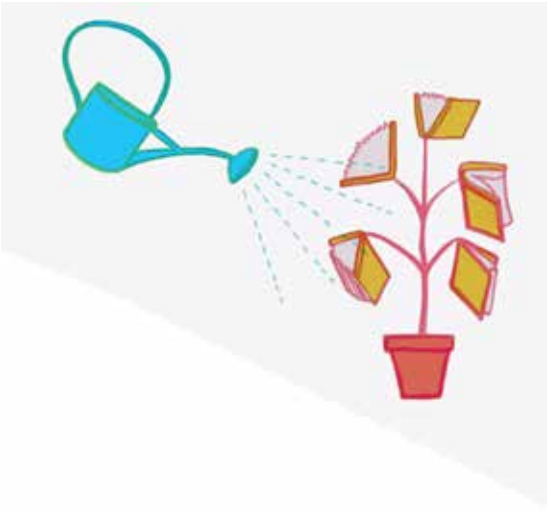

Illustration: Ida Holmedal

Ett andra exempel: Tegnérs *Fritiofs saga* (1820-1825), lätt åtkomlig på http://runeberg.org/fritiofs/ med fantastiska illustrationer av August Malmström, som för övrigt målade *Grindslanten*, har säkert inte lästs på många decennier i svensk skola, inte ens i förkortad och språkligt moderniserad upplaga. I sagan har den dådkraftige Fritiof dömts att lämna fäderneslandet efter att tillsammans med sin barn- och ungdomskärlek Ingeborg ha överträtt ett religiöst tabu. Han vill ta med sig henne i sin flykt till Grekland för att där leva i solsken och äta vindruvor. I avsnittet ”Avskedet” träffas de två och han ber Ingeborg följa honom, men hon säger att det är omöjligt. Fritiof blir bestört och kan inte förstå varför. Ingeborg svarar då att hon som kvinna inte kan sätta sig upp mot sin fader, eller snarare sin äldste broder som blivit familjens överhuvud efter faderns död. En kvinna måste följa vad psykoanalytikern Jacques Lacan skulle kalla för ”faderns lag”.

Illustration: Ida Holmedal

Vad händer om vi skulle läsa dessa berättelser i det globaliserade och medialiserade klassrummet? Sagan om Fritiof och Ingeborg har på många sätt gett upphov till vitt spridda föreställningar om vikingen och det nordiska kulturarvet, men det är ju också en berättelse om en kvinnlig position i en patriarkal hederskultur. Kan det möjligen finnas igenkänningar här och hur skulle vi då kunna tala om dem? Och i fallet Selma: här är vi närmare i tid; det moderna genombrottets kvinna håller ett brandtal om rätten att få bestämma över sitt eget liv. Att författarinnans öde, att självmordet med en rakkniv på ett hotellrum i Köpenhamn i olycka över den kallhamrande Georg Brandes nedlåtande attityd inför ”dameromaner”, sägs ha gett uppslaget till slutet av *Fröken Julie*, är en biografisk detalj som säkert också kan väcka frågor.

Läraren ska välja litteratur

Den feministiska kritiken, globaliseringens klassrum med elever med annat modersmål än svenska, digitaliseringens konsekvenser för läsning av den tryckta boken, allt detta ställer oss inför frågor om svensklärarens beläsenhet och ett litterärt kulturellt arvs funktioner och därmed också om svenskämnets egen historia, dess existens och framtida berättigande. En förutsättning för att vi litteraturdidaktiskt ska kunna diskutera mina exempel, romanen *Pengar* och diktcykeln *Fritiofs saga*, är faktiskt att de ingår i en kanon. Vad som är möjligt att läsa i det egna klassrummet är dock inget som kan föreskrivas i detalj i form av centralt upprättade litteraturlistor, utan helt och hållet ett beslut som bara kan fattas av svensklärare på egen hand.

Johan Elmfeldt
Johan Elmfeldt är biträdande professor i svenska med didaktisk inriktning vid Malmö högskola.

OBLIGATORISK KANON I DANSKA SKOLAN

I Danmark finns sedan drygt tio år en obligatorisk litteraturkanon för danskundervisningen. Ina-Maria Nilsson tecknar en bild av hur diskussionen har gått i vårt grannland.

Hvorfor mon *Svenskläraren* i deres næste nummer har et tema om kanon? Det må vel være, fordi fagbladet ønsker en debat omkring kvaliteten af den litteratur, svenske lærere bruger i deres undervisning? Måske har svenske lærere på godt og ondt ikke en kanonliste at forholde sig til? Måske er det et savn? Alligevel vil jeg vove den påstand, at ingen svensklærer i gymnasiet med respekt for sig selv ikke underviser i Astrid Lindgren, Selma Lagerlöf og ikke mindst Hjalmar Söderberg, som lige nu er aktuel, idet Pernilla August har filmatiseret romanen *Den alvarsamma leken* (december 2016).

I Danmark har vi en litteraturkanon. Men hvad er en kanon? Hvorfor har vi en kanon i litteratur? Hvilke forfattere er der på kanonlisten? Hvordan har lærere og elever det med den officielle kanonliste fra 1. august 2005?

Hvad er kanon?

I *Den Store Danske* fra Gyldendal står der, at kanon er af græsk oprindelse og betyder "stang, målestok, regel, rettesnor". I Politikens *Nudansk Ordbog* står der også "forbillede", og under kanonisere står der "erklære for mønstergyldig". På den måde skal en litteraturkanon forstås som en række forfatterskaber, der tjener som forbillede for, hvad der er god litteratur, og hvad alle skal læse i f.eks. gymnasiet.

Når det er sagt, kan vi ikke tale om litteraturkanon uden at tale om litteraturhistorie, for enhver periode har sine favoritter, og enhver tid har forfattere, der er mere fremtrædende end andre. Med andre ord er der tale om et udsnit af de væsentligste forfatterskaber og de mest markante værker fra perioden. Det betyder, at der også er forfattere, der ikke figurerer på listen og bliver glemt.

En litteraturkanon fremmer altså nogle værker og forfattere på andres bekostning og er utænkelig uden en forudgående debat om, hvad der skal med i en litteraturhistorie. Det vil sige, at der i kraft af, at der skrives litteraturhistorie, indirekte altid har været en kanon for litteratur. Eksempelvis er *Bibelen* en religiøs kanon, og den første ikke-religiøse kanon stammer fra senantikken, hvor aleksandrinske og byzantinske lærde opstillede en kanon, som bestod af græske forfattere, der var mønstergyldige inden for tragedien, lyrikken og talekunsten.

> Jag vil også mene, at hvis ikke der er en kanonliste, vil de forfattere, der har betydet noget for fortidens kultur og debat, gå i glemmebogen.

Der var en officiel kanonliste før 1968 og en uofficiel fra 1968 til 1990. En officiel kanonliste er fast pensum og altså obligatorisk i gymnasiet.

Officiel kanon

I Danmark har vi igen haft en officiel kanon fra 1. august 2005. En kanon, der blev initieret af daværende undervisningsminister Bertel Haarder, der nedsatte et kanonudvalg i 1992, hvis opgave var at sætte god undervisning under debat. Det var altså ikke for at komme med en fast kanon for undervisningen, men ifølge ""Dansk litteraturs kanon" var det i stedet for at "skabe et grundlag for en offentlig debat om undervisningen i dansk litteratur i hele skolesystemet. Formålet var heller ikke at argumentere for litterær dannelse, men i stedet var det at argumentere for god undervisning, der både evnede at gå i dybden med tekster og at skabe et historisk overblik. ""

Det samlede bud blev til en rapport, som blev udgivet som en bog *Dansk litteraturs kanon* (1994). Bogen indeholdt "den lille kanon" og "den store kanon", som bestod af 21 forfattere og 100 hovedværker.

Siden da har kanondebatten mere eller mindre ligget i dvale, indtil den blussede op igen i 2004. Det fik den daværende undervisningsminister Ulla Tørnæs til at nedsætte et kanonudvalg, men igen skulle det ikke være for at skabe et fast pensum, men blot tjene som inspiration til dansklærernes undervis-

ning. Udvalget, som havde direktøren for Det Danske Sprog – og Litteraturselskab, Jørn Lund, som formand, skulle arbejde i forlængelse af *Dansk litteraturs kanon* fra 1994.

Lærernes metodefrihed

Udvalgsarbejdet udmøntede sig i en obligatorisk fælles liste for både folkeskolen og gymnasiet og to tillægslister for henholdsvis folkeskolen og gymnasiet. Ulla Tørnæs mente nu, at den givne kanon både kunne sikre den danske kulturarv og samtidig respekterede lærernes metodefrihed.

Det betyder, at lærere i de danske folkeskoler og gymnasier fra 1. august 2005 skal bruge den fælles kanon, og at kanonlitteratur skal udgøre 25 % af det samlede pensum.

En sammenligning med kanonlisten fra før 1968 viser, at mange af forfatterne går igen, men at der naturligvis er føjet en række forfattere til for at føre listen a jour. Det betyder, at forfattere som Tom Kristensen, Karen Blixen, Martin A. Hansen, Peter Seeberg, Klaus Rifbjerg, Sophus Claussen, Hans Kirk, Villy Sørensen og Inger Christensen kommer med på listen.

Modstanderne af kanon-konceptet mener, at der er tale om et centralistisk politisk projekt, hvor undervisningen bliver statsstyret og respekten for lærernes undervisning og den ikke-kanoniserede litteratur kan ligge på et meget lille sted.

Gymnasieelevernes talsmand dengang i 2004, Thor Möger Pedersen, var imod konceptet med den begrundelse, at "man fra centralt hold beslutter, hvad der er god viden, og hvad der er dårlig viden".

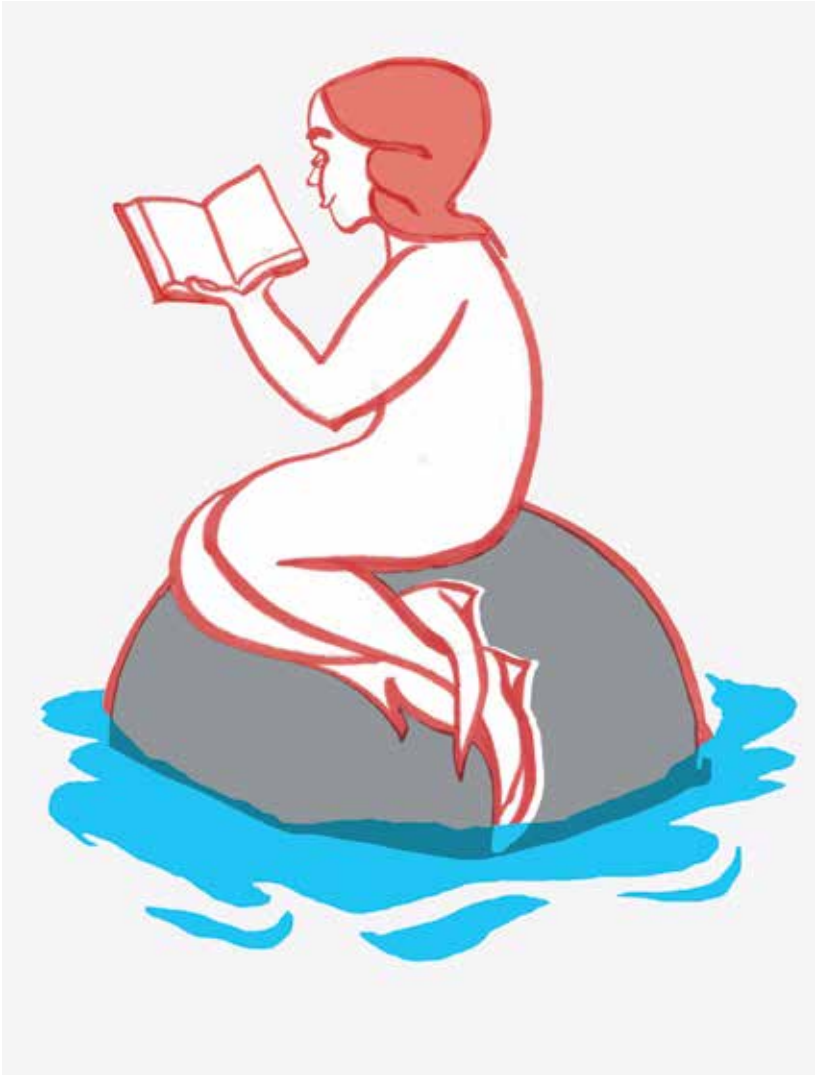

Illustration: Ida Holmedal

Hvad er "god" litteratur?

Spørgsmålet er, om vi nu som før - kanonudvalg eller ej - kan blive enige om, hvad universaliteten af kvalitetslitteraturen består i? Er der grund til at opstille en kanonliste, når der tilsyneladende ifølge nogle af lærerne eksisterer en uofficiel liste?

Argumentet for listen må vel gå på, at åbenhed om og drøftelse af, hvad "god" litteratur er, kan bevidstgøre elever og lærere om, at hvis der ikke er nogle kvalitetskriterier at forholde sig til, bliver det tilfældigt, hvad eleverne kommer til at læse.

Jeg vil også mene, at hvis ikke der er en kanonliste, vil de forfattere, der har betydet noget for fortidens kultur og debat, gå i glemmebogen.

Når kanondebatten som nævnt netop nu er aktuel i både Sverige og Danmark, vil jeg mene, at det skyldes, at vi lever i en tid, hvor vores respektive lande er udsat for hårdt pres udefra ved trusler om terrorangreb og usikkerhed om, hvad der udgør samfundets værdigrundlag og sammenhængskraft.

Ina-Maria Nielsen
Ina-Maria Nielsen arbejder på Nørre Gymnasium, et gymnasium i Brønshøj, som er en forstad til København.

EN BOKCIRKEL SOM HÅLLIT PÅ I ÖVER 20 ÅR

1996 startade åtta svensklärare på Rodengymnasiet i Norrtälje en bokcirkel. Det var starten på många års intressanta diskussioner om litteratur och läsning, och än så länge finns inga planer på att lägga ned bokcirkeln.

Hur det började? Med en inbjudan i Veckobladet, där hela gymnasiets personal inbjöds att läsa och diskutera Torgny Lindgrens bok, *Hummelhonung*. Något liknande hade förekommit för flera år sedan och nu var det hög tid att återigen samlas kring en bok. Men endast några tappra svensklärare visade sig vara sugna på *Hummelhonung*.

Den första cirkelträffen etablerades den 20 februari 1996 hemma hos en av de åtta damer: Agneta, Eva, Greta, Henrica, Lena, Monica, Ulla och Åsa, som beslutat sig för att läsa i cirkel tillsammans. Monica hade med sig bandade uppläsningar både på genuin och tillpassad västerbottnisk dialekt, Greta hade lyssnat på Torgny Lindgren när han själv läst ur *Hummelhonung*. Hon hade sett de två bröderna i boken som motsvarigheter till Öst- och Västtyskland. Samtalet om boken blev livligt, inspirerande och krävde absolut en fortsättning.

Närmare 200 lästa böcker

Men framöver? Hur skulle man tänka om fortsättningen: val av bok, klassiker/nyskrivet, svenska/utländska författare, kvinnliga/manliga författare, tidsintervall mellan träffarna och så vidare? Under resten av 1996 följdes den första romanen av ytterligare tre: *The Child in Time*, *Kvinnan och apan* och *Gör mig levande igen* skrivna av respektive Ian Mc Ewan, Peter Hoeg och Kerstin Ekman. Det visade sig vara både intressant och spännande att välja nästa bok.

Bokcirkeln utvecklades till att bli oumbärlig.

Andra frågor dök också upp, och gruppen enades om ett mönster för sammankomsterna: en deltagare i taget stod för värdskapet hemma hos sig; träffen inleddes med en måltid, gärna med anknytning till den aktuella boken och årstiden. Så tog samtalet kring boken vid: hur intressant var boken, skildrades personer och miljö trovärdigt och väckte tankar – kort och gott: var det en bra bok? Gruppen beslöt också att någon deltagare skulle föra korta anteckningar om boken och diskussionerna efter varje träff. Den här texten bygger på dessa anteckningar.

Hur många böcker och träffar kunde hinnas med per säsong/termin? Det fick ge sig, menade deltagarna, och bero på hur roligt och givande projektet visade sig bli. I efterhand vet vi att cirkeldeltagarna från 1996 fram till dags dato läst och diskuterat närmare 200 böcker och fortsätter alltjämt. Antalet lästa böcker per år har varit mellan sju och nio stycken. Bokcirkeln utvecklades till att bli oumbärlig.

Om konsten att läsa och skriva

”Vad sker när vi läser? Ögat följer svarta bokstavstecken på det vita papperet från vänster till höger, åter och åter. Och varelser, natur eller tankar, som en annan tänkt, nyss eller för tusen år sen, stiger fram i vår inbillning. Det är ett underverk större än att ett sädeskorn ur faraonernas gravar förmåtts att gro. Och det sker var stund.

En tysk forskare, Wolfgang Iser, har formulerat läsandets mysterier så här: – Läsandet är en arena där

författaren och läsaren tillsammans uppför ett fantasiskådespel. – Det är inte blott författaren som är kreativ utan också läsaren. Den goda författaren är medveten därom och inbjuder läsaren till samarbete."

Olof Lagercrantz

De flesta av oss läser dagligen: aktuella nyheter, erbjudanden, information och reklam av olika slag; vi läser böcker, utredningar, instruktioner och tolkar tabeller; vi läser på nätet eller i morgontidningen, på jobbet, i skolan eller hemma. Läsningen förs vidare – vi återger för andra, diskuterar, värderar, frågar, får svar som vi är nöjda med eller inte, diskuterar det som vi antar att andra också har läst och har åsikter om – i en oändlig kedja av kommunikation. Barn lär sig läsa i skolan eller på egen hand, ibland via morgontidningen, till och med upp-och-ner (om tidningen var vikt). Varje människa lär sig läsa individuellt, men en av poängerna med läsning är att få tillfälle/möjlighet och glädje av att diskutera med andra, berätta om det man läst, om mötena med bokens människor, om levnadsöden, drömmar och förhoppningar.

Läsning i organiserad form förknippas idag ofta med skolarbete och utbildning. Elever fördjupar sig i olika ämnen (mer eller mindre entusiastiskt). För många är matematikens eller fysikens språk det skönaste som öppnar nya världar – för andra ligger upplevelsen i det mänskliga språket, i formuleringarna, i själva läsandet och skrivandet. "Och det sker var stund" (Lagercrantz). Vad en person än läser vill hon gärna få tillfälle att diskutera det lästa med andra, utveckla tankegångar och därmed själv förstå och gå vidare.

När läsning blev en folkrörelse

Att läsa är nödvändigt – hur länge har det varit så? Bara för ett par hundra år sedan, i början av 1800-talet, var en stor del av befolkningen knappast läskunnig. Idag talar medierna om läsande som en folkrörelse – hur gick det till? Kerstin Rydbeck (professor i biblioteks- och informationsvetenskap, Uppsala universitet) har lett ett stort forskningsprojekt, "Läsandets cirklar – på gränsen mellan privat och offentligt". "Cirkel"-begreppet kunde tidigt gälla såväl sällskapsliv som tedrickning eller läsning. Under senare delen av 1700-talet kunde bokhandlare driva även kommersiella lånebibliotek som blev ett billigare alternativ för läsarna.

Från mitten av 1800-talet bildades så kallade läsesällskap, främst för män eller läsesalonger för endast kvinnor, som träffades hemma hos varandra. Redan 1820 hade Malla Silfverstolpe inbjudit till litterär och musikalisk salong i Uppsala. Lite senare (1866) skapades Stockholms läsesalong för högborgerliga kvinnor. Folkbiblioteken kring sekelskiftet utvecklades, inte minst som en reaktion mot kommersiella rövar-skräck- och riddarromaner. IOGT:s riksstudieledare Oscar Olsson startade lokala studiegrupper/cirklar (störst grupp var litterära cirklar omkring 1920, därefter raskt sjunkande antal deltagare).

I dag betyder utländska influenser mycket och antalet cirklar har fått ny kraft både i volym och innehåll. Bokhandelns bok- och läsecirklar kan erbjuda utlåning mot viss betalning och den sista boken i cirkeln som gåva. Läsandet tycks dock vika något bland yngre personer. Nya former, främst för unga, prövas på nätet som Oprah´s Book Club, startad 1996 av Oprah Winfrey.

De här böckerna glömmer vi aldrig

I fortsättningen presenteras två av deltagarnas val av litteratur och en glimt av gruppens diskussioner. Favoritförfattare har ibland återkommit under åren med nya böcker. Likartade teman har behandlats av flera författare och lockar till jämförelser. Listor över författare och boktitlar finns att ta del av.

15 oktober 1998: Yrsa Stenius: Mannen i mitt liv

Författaren Yrsa Stenius kallar boken *Mannen i mitt liv*. Vem är då mannen? Albert Speer? Redan 1980 hade Yrsas bok *Jag älskar mig – gåtan Albert Speer* kommit ut. Författaren säger sig inte kunna släppa honom, utan vill spegla honom så här knappt tjugo år senare. Men vem är han egentligen? Är han Yrsas pappa som liksom Speer var arkitekt och mellanbarn i familjen. Båda har en plats i Yrsas hjärta. Bokens inledning "Egentligen skulle han ha hängts i Nürnberg 1946" anslår temat. Här handlar det om en Barabbas – den som gick fri – en man tyngd av en bottenlös skuld. Albert Speers öde fascinerar. Författaren Yrsa Stenius ställer existentiella frågor till läsarna: vad är ondska och vad är godhet? Vad gör makten med oss? Vad gör Det Stora Uppdraget med oss? Vad gör förälskelsen med oss?

Gruppens diskussion blir livlig och frågan om narcissism som karaktärsdrag är intressant. Nutida paralleller som "Dianamania" diskuteras. Språket i boken får däremot mycket kritik. Det är illa korrekturläst och innehåller stilgrodor som "lätt som en plätt". Men ett mycket spännande samtal ger *Mannen i mitt liv* upphov till och upplivade beger sig läsgruppen hemåt i höstmörkret.

13 januari, 2014: Lena Andersson, Egenmäktigt förfarande – en roman om kärlek

"Ester Nilsson hette en människa. Hon var poet och essäist med åtta förtätade broschyrer bakom sig…". Så börjar boken. Den kunde ha fortsatt med "… och Hugo Rask hette en annan människa. Han var konstnär och Ester blev passionerat men olyckligt förälskad i Hugo, men inte han i henne …". Nånting sånt.

Ester är en förståndig människa och lever i en förnuftig relation ända tills hon får i uppdrag att skriva en essä om den kände Hugo Rask och sedan träffar honom. Började så enkelt men blev så komplicerat. Passion, lycka, förtvivlan, vilda bekännelser, kärleksmöten och svek. Rätt banalt kanske men det är en berättelse som griper tag, som är ytterst välskriven, på ytan enkel i struktur och språk men som skickligt spelar med psykologin därunder. Vi lärde oss ett nytt ord: "Väninnekören.". Den stöttar, finns alltid till hands i strategiska stunder och försöker ge kloka och många gånger uppfordrande råd.

Vi har ofta lite olika uppfattningar om böcker vi läser, men så olika som den här gången är ändå ganska sällsynt. Bara alla motsatta upplevelser på en och samma gång. Ta till exempel svaren på frågan: "Tyckte ni om den här boken?": "Ja, underbar!" "Bra, men jag tyckte inte om den!" "Nej!" "För mycket huvud – men inte kul!" "Joo, skitkul!" "Hemsk bok – men varken rolig eller …Men den är bra!" Vi var i alla fall överens om att den var ytterst väl värd att läsas och vi förstod varför den fått Augustpriset 2013".

Birgitta Garme

Sorgligt och skrämmande om läromedel för gymnasiet

Katrin Lilja Waltås analys av läromedel för gymnasiets yrkesprogram visar att de har skrämmande låga förväntningar och krav på eleverna. Uppgifternas svårighetsgrad beror dessutom på vilken nivå elever på olika yrkesprogram förväntas ligga.

AVHANDLING

Titel: *Äger du en skruvmejsel? – Litteraturstudiets roll i läromedel för gymnasiets yrkesinriktade program under Lpf 94 och Gy 2011.*
Av: Katrin Lilja Waltå
Disputation: 2016-09-30
Högskola: Göteborgs universitet

I *Svenskläraren* nr 4 2016 debatterades under rubriken ”Vad kostar en fri läromedelsmarknad?” kvalitén och den obefintliga granskningen av dagens läromedel och läroböcker i skolan. Debattörerna (Anna Nordenstam, Christoffer Dahl, Caroline Graeske och Katrin Lilja Waltå) menade att den fria läromedelsmarknad, som vi haft sedan 1991, inte är helt oproblematisk. Vissa läromedel i svenska som produceras ger en alltför ytlig syn på läsning och skönlitteratur och försvårar läsförståelsen snarare än underlättar och utvecklar den. Ämneskunskaperna marginaliseras till förmån för det subjektiva tyckandet, läromedlen skapar normer för läsning som bidrar till differentiering mellan olika program och den forskning som finns kring läsning och läsförståelse verkar inte ha fått något gehör.

Flera av de argument artikeln lyfter fram grundar sig på Katrin Lilja Waltås doktorsavhandling som lades fram i september 2016 vid Göteborgs universitet, och har titeln *Äger du en skruvmejsel?- Litteraturstudiets roll i läromedel för gymnasiets yrkesinriktade program under Lpf 94 och Gy 2011.*

TITELN ”ÄGER DU EN SKRUVMEJSEL?” anspelar på en fråga som ställs till eleverna efter att de läst ett yrkesrelaterat textutdrag och är menad till vidare tankar och funderingar kring texten som läses. Frågan är extremt enkel och för tankarna till de uppgifter som ges till 7-åringar i grundskolan. När jag läser att denna typ av fråga ställs till gymnasielever så fylls jag av ilska över det förakt läroboksförfattarna visar mot sina läsare, ett förakt som också gymnasieeleverna måste känna vara riktat mot dem när de får den här typen av uppgifter. Frågan är också ett bevis på att svenskämnet är totalt uppdelat mellan olika program. Tänk bara tanken om en naturvetarelev skulle få frågan efter att ha läst ett utdrag ur *Dr Jekyll och Mr Hyde*. Har du använt ett provrör någon gång? Vilken annan typ av kemiutrustning känner du till?

Det läromedel Katrin Lilja Waltå har analyserat är utgivet på Gleerups och kom för första gången ut kring år 2000 och består av basböcker/grundböcker som heter *Bra svenska* och programinriktade häften/böcker som riktar sig till olika yrkesprogram, den så kallade Blickpunktsserien (till exempel *Blickpunkt Fordon* 2007). Inför *Gy 11* reviderades böckerna en aning eftersom de yrkesinriktade programmen numera enbart läser en obligatorisk kurs i svenska (Lilja Waltå 2016:44 ff).

LILJA WALTÅS AVHANDLING består av djupgående analyser av de litterära delarna i läromedlet och de uppgifter som hör till dem. Hon har i huvudsak två utgångspunkter som också är hennes forskningsfrågor: Den ena utgångspunkten handlar om läromedlets kunskaps, ämnes- och litteratursyner. Hur ska litteraturen läsas? Vad ska läsas och varför? Den andra utgångspunkten handlar om de så kallade modelläsare som läromedlet förväntas ha. Vem ska läsa texterna och varför?

Hon vill också visa på de förändringar som läromedlet går igenom vid revideringen i samband med Gy 11. För att ytterligare fördjupa analysen, lägger Lilja Waltå på flera perspektiv; ett genreperspektiv, ett litteraturhistoriskt perspektiv, ett globalt perspektiv och ett genusperspektiv. Det är otroligt mycket som tas upp i avhandlingen och att göra en sammanfattning inom detta utrymme är omöjligt. Jag vill i stället ta upp de mest häpnadsväckande resultaten.

När det gäller texturvalet så är Lilja Waltås analyser grundliga med fylliga beskrivningar. Hon lyfter fram hur snuttifierat och ytligt urvalet är. Lä-

De ungdomar som måste arbeta med den här typen av läromedel förvägras helt enkelt den kunskap och intellektuella utmaning som bör stå alla elever till buds.

romedlet har försökt få med det mesta som finns i traditionella litteraturhandledningar men Lilja Waltå menar att det saknas sammanhang och både faktatexterna om litteratur och själva textexemplen är så korta och fragmentiserande att de snarare skapar distans till litteraturläsningen, än kunskap och mervärde. För att citera Lilja Waltå:

Generellt förmedlar läromedlet det jag kallar en okritisk litteratursyn, som främst ser texten som ett medel till att väcka igenkänning. Enligt denna litteratursyn blir gränsen mellan vad som är fiktion och fakta diffus. Det svenskämne läroböckerna kan säga konstruera betonar träning av olika färdigheter framför läsning och tolkning av litteratur […] (s 107).

NÄR DET GÄLLER UPPGIFTSKULTUREN i böckerna så är den vanligaste uppgiften den Lilja Waltå benämner som den disciplinerande faktauppgiften. Den handlar om att finna information och det rätta svaret, något som är möjligt genom att skriva av delar av texten. Det handlar mer om ett rutinarbete än om att självständigt hantera en text. Ytterligare en uppgiftstyp som är vanlig är det som kallas verklighetsrelaterade uppgifter. De riktas mot en faktisk verklighet som ligger utanför texten och som kan vara självupplevd av läsaren. Uppgifterna marginaliserar på så sätt litteraturen och frågorna kan ofta besvaras oberoende av vad man läst.

Något som också är anmärkningsvärt är vilka krav läroböckerna ställer på eleverna. Lägst krav ställs på elever på fordonsprogrammet och högst krav ställs på elever på bygg- och elprogrammen. Läroböckerna anpassas efter en schablonbild över vilka typer av elever som väljer respektive program.

Avslutningsvis i avhandlingen för Lilja Waltå ett intressant resonemang om bildning och därigenom också om demokrati. Vad är egentligen skolans ansvar? Hon skriver :

För att kunna förbereda sig för arbetsliv och livet självt krävs något väsensskilt från att besvara frågor vars svar andra redan tänkt ut eller frågor som inte kräver någon tankeverksamhet alls, såsom att en gymnasieelev ska ägna tid åt frågor till litteratur av karaktären "Äger du en skruvmejsel? Vilka andra verktyg äger du?" (s. 295).

AVHANDLINGEN GER LÄSAREN tydliga resultat trots att man med viss möda får ta sig igenom ett digert omfång, en mångordig stil och en mängd beskrivningar. Genom analyserna visar Lilja Waltå hur fördomsfullt uppdelat svenskämnet i gymnasieskolan är och hon visar också att det finns människor i skolsammanhang som på allvar har föreställningar om att vissa grupper av ungdomar inte är förmögna till att tänka. De ungdomar som måste arbeta med den här typen av läromedel förvägras helt enkelt den kunskap och intellektuella utmaning som bör stå alla elever till buds. Sorgligt och skrämmande!

Suzanne Parmenius Swärd

Suzanne Parmenius Swärd är universitetslektor i pedagogiskt arbete med inriktning svenska språket och vice ordförande i Svensklärarföreningen.

Boklistan

Ola Henricsson
Michael Lundgren
Muntligt berättande i flerspråkiga klassrum
Studentlitteratur 2016

Elever och lärare kan ha olika språk och skiftande kulturell bakgrund men glädjen i berättandet förenar, och mötet som det muntliga berättandet kan skapa är unikt. Det är inte skenet från den karismatiska berättaren utan snarare närvaron av den berättande läraren som bäst beskriver berättande i didaktiska sammanhang.

Författarna beskriver hur lärare och elever kan använda det muntliga berättandet i syfte att utveckla språkliga färdigheter, reflektera över händelser, skapa mening och förståelse av ämnesundervisningen samt väcka nyfikenhet och intresse. De resonerar även kring berättandets och berättelsers hälsobefrämjande och identitetsstärkande potential. Genom en mängd förslag på lekar, övningar och berättelser att starta med visar författarna hur lärare och elever kan utveckla och öva upp sin förmåga att berätta.

Gunilla Almström Persson m fl
Språk i samspel. Retorik för pedagoger
Aglatuq 2016

I läroboken introduceras, fördjupas och kombineras två olika perspektiv på språk och samspel i skolans värld, nämligen ett retoriskt perspektiv och ett samtalsperspektiv. Perspektiven syftar till att dels ge en fördjupad syn på olika kommunikativa situationer i förskolan, grundskolan och gymnasieskolan, dels göra läraren medveten om vilka redskap som finns att dra nytta av.

Karin Jönsson (red)
Bygga broar och öppna dörrar
Liber 2016

Boken diskuterar och problematiserar skilda perspektiv på det språk- och kunskapsarbete som sker tillsammans med barnen i förskola och skolan. Författarna visar hur barn kan få arbeta som kodknäckare, meningsskapare, textbrukare och kritiska analytiker. Boken hjälper läraren att förstå hur man både kan bygga broar till barns språk- och textvärldar och öppna dörrar för barn att göra nya erfarenheter och möta nya textvärldar.

Denna nya upplaga är uppdaterad enligt Lgr 11 och innehåller också ett helt nytt kapitel om hur barns berättande idag tar sig nya former. De digitala hjälpmedlen förändrar sättet barnen skriver och kommunicerar på och det behöver skolan förhålla sig till.

Jenny Edvardsson
Mötet med texten – inkluderande läsundervisning
Lärarförlaget 2016

Att väcka intresse för läsning hos läsovana ungdomar kan vara en utmaning. Men Jenny Edvardsson, lärare i svenska och historia, har hittat arbetssätt som eleverna har anammat, vilket även återspeglas i förbättrad läsförståelse och läshastighet. Med en inkluderande och digital undervisning når hon framför allt de elever som upplever läsning som svårt.

Jenny Edvardsson är förstelärare på Wendesgymnasiet i Kristianstad och undervisar främst elever på yrkesprogram. 2015 fick hon Amy-priset från Myndigheten för tillgängliga medier samt det Pedagogpris som delas ut årligen av Lärarförbundet i Kristianstad. Samma år var hon en av finalisterna till utmärkelsen Guldäpplet.

Helena Eckeskog
Läsa och förstå
Studentlitteratur 2016

Läs- och skrivundervisningen blir för de flesta barn den första, tydliga erfarenhet de får av undervisning. Det är därför viktigt att den läggs upp på ett sådant sätt att barnen förstår läsningens och skrivandets möjligheter, inte minst när det gäller att utveckla kunskaper och färdigheter i skolans alla ämnen.

I *Läsa och förstå* visar författaren hur forskningsbaserad kunskap om läsförståelse kan omsättas i klassrummet

så att läsning blir en aktivitet där avkodning och förståelse uppmärksammas samtidigt som innehållet i texterna fokuseras.

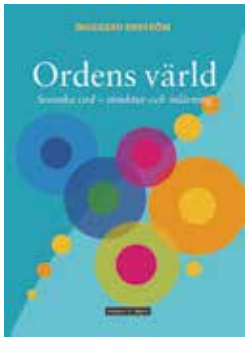

Ingegerd Enström
Ordens värld. Svenska ord – struktur och inlärning
Hallgren & Fallgren 2016

I denna andra reviderade upplaga av *Ordens värld* får du veta hur inlärningen av ord kan underlättas och hur ordundervisningen kan bli effektivare.

Den innehåller bland annat teoretiska avsnitt om svenska ords innehåll och uppbyggnad (inre och yttre struktur), praktiska övningar som fördjupar förståelsen och ökar medvetenheten om vilka svårigheter som kan vara förknippade med olika typer av ord, och ett nytt, fylligt avsnitt om konsten att undervisa om ord med syfte att ge ett vidare perspektiv på ordinlärning och ordundervisning genom att belysa ett antal frågor som är viktiga för lärare att reflektera över.

Laddade ord och språkets utveckling

I *Laddade ord. En bok om tankens makt över språket* diskuterar lingvisterna Lars Melin och Mikael Parkvall det nya ordflödet och den debatt som funnits och finns kring ord och språk. Är det så att språket kan förändra människans sätt att tänka? Kan till och med språket förändra samhället och världen? Melin och Parkvall menar att så knappast är fallet och de skriver också att det inte finns något direkt stöd för en sådan uppfattning inom forskningen. Den makten besitter alltså inte språket. Snarare är det så att språket, i samband med attitydförändringar i samhället, förändras.

Författarna ger exempel på ord som ”knulla” och ”neger” (kan jag ens skriva dessa ord i recensionen tänker jag). Det förstnämnda var vid mitten av 1900-talet tabubelagt. Man fick inte lov att skriva det eller uttala det och det fanns inte heller med i någon ordlista. 1986 kom ordet med i *SAOL* och idag är det ett ord som används både i skönlitterära böcker och i tv och film. Det sistnämnda ordet har varit med om nästan motsatta utveckling. Vid 1900-talets mitt var n-ordet ett värdeneutralt ord men har idag blivit ett ord med negativ värdeladdning och ett ord som i *SAOL* 2014 har fått varningen ”nedsättande” följt av tillägget ”Använd hellre svart (person)”. Attitydförändringar i samhället leder med andra ord till förändringar i språket.

MEN, KANSKE DEN TVEKSAMME SÄGER, kan inte samhället förändras om vi byter ut exempelvis ett negativt värdeladdat ord med ett positivt eller skapar ett nytt ord för en företeelse? Svaret författarna ger på denna fråga är nej. Ett ordbyte eller ett helt nytt ord hjälper inte till att förändra samhället. Det räcker inte att använda exempelvis ordet hen för att få ett mer jämställt samhälle. Eventuellt kan diskussionerna som följer kring ordet hen leda till förändringar men ordet i sig gör det inte.

Laddade ord byggs upp av tolv kapitel samt ett avslutande kapitel där ett test, kring huruvida ord kan väcka känslor och förmedla värderingar, presenteras. I varje kapitel ges många exempel. Förutom de ord som är nämnda ovan diskuteras många andra och jag tänker direkt att det här är ord som jag skulle vilja diskutera med mina elever. Vilken laddning ger eleverna orden och vilka av dem använder eleverna i sitt språk?

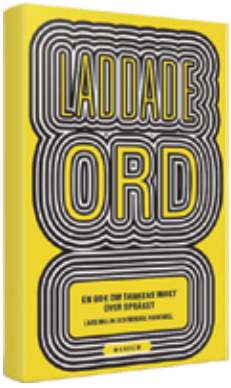

Lars Melin och Mikael Parkvall
Laddade ord. En bok om tankens makt över språket.
Morfem (2016)

I BOKEN ANVÄNDER författarna sig utav en språkvetenskaplig begreppsapparat. De lyfter in teorier såsom Sapir-Whorf-hypotesen, postmodernism och socialkonstruktivism men också begrepp som denotation, konnotation, etymologi och lexikalisering. Med detta skulle man kunna tänka att boken är svårtillgänglig och kräver sin läsare. Jag menar dock att boken är raka motsatsen. Den är lättillgänglig. Det, tror jag, beror på att författarna är duktiga på att förklara och visa de olika teorier och begrepp som de lyfter in i sin text. Exemplen de ger är sådana som alla kan relatera till och som alla har en åsikt om.

Vem kan då vara intresserad av att läsa *Laddade ord*? Jag tänker att det är en bok för den som är intresserad av språk och av hur språket förändras. Men det är också en bok för den som gillar laddade ord och vill veta mer om hur ord blir värdeladdade eller förändrar sin värdeladdning. Den som ger sig i kast med boken måste klara av att bli provocerad. För provocerad blir man. Författarna drar saker till sin spets och är emellanåt sarkastiska. Samtidigt är det lite av charmen och det är det som gör boken underhållande. Flera gånger sitter jag med ett leende på läpparna och det hör inte till vanligheterna när jag läser en bok om språk och språkutveckling.

Jenny Edvardsson

Jenny Edvardsson är lärare i svenska och historia på Wendesgymnasiet i Kristianstad.

UNGDOMSROMANER
från det gångna året

Böcker för "Young Adults" äger fett som vi säger i det här landet. För tonåringarnas favoritböcker tjuvlånas av mammor, pappor, fastrar och farbröder som också har upptäckt internationella toppnamn som John Green, Bali Ray, Siri Petersen, Rick Riordan, Maria Turtschanioff...

Och när det gäller svenska realistiska ungdomsromaner kan 2016 års utgivning tävla med storhetstiden på "ungdomsrevoltens tid" för sådär ett halvt sekel sedan. Då hade de mest älskade författarna namn som Sven Wernström, Gunnel Beckman, Kerstin Thorvall och Max Lundgren.

År 2016 heter de Per Nilsson, Anna Ahlund, Petra Backström. Elin Cullhed, Christina Lindström, Sara Ohlsson, Johanna Thydell, Elisabeth Östnäs, Ann-Helen Laestadius. Med mera. Både 1966 och 2016 skriver dessa svenska författare normbrytande, normskapande, kittlande, upprörande, berörande.

HÄR KOMMER FÖRSLAG på bladvändare! Nästan ingen kan skriva om tonåringens kärlek så skört som Per Nilsson. I *Som hund, som katt* (R&S) berättar han om hur ont det kan göra att älska. I den här boken handlar det om att älska sin bonussyster – eftersom hon, vid syskonens första möte, besvarar jagberättarens känsla med något som närmast liknar hat.

Också *Du, bara* (R&S) av debutanten Anna Ahlund handlar om syskon. Om två syskon som förälskar sig i samme mörkögde Frank. Det blir trubbel. Och babbel. Och hångel. Denna bok har redan hittat många förtjusta läsare!

Petra Backströms huvudperson Maj i den drastiska *M – varken mer eller mindre* (R&S) har rätt nyss tagit studenten och snurrar förvirrat runt i tillvaron – ungefär som den jämnåriga Eva gör i Tove Folkessons känsliga roman *Sund* (Weyler).

Petra Backström och Tove Folkesson är stilistiska tiopoängare och det är i sanning också både Elin Cullhed, som har skrivit den fräckt feministiska höjdaren *Gudarna* (Natur&Kultur), och Christina Lindström som nu har slagit läsvärlden med häpnad med flera böcker – allra bäst är dock årets bok: *Jack* (B.Wahlströms).

Jack är berättelsen om den coole, grymme, populäre killen som tror att han i nutid kan lyckas sudda ut sitt mörka förflutna – ett förflutet där han var en simpel mobbare. Vilken fantastisk ungdomsroman, vilket dynamiskt levande språk, vilken häftig andhämtning, vilka personporträtt, vilken originalitet! Christina Lindström är en författare i svensk mästarklass – alltså i Peter Pohls, Per Nilssons och Jenny Jägerfelds klass.

Ingen normal står i regnet och sjunger (Gilla) är ännu en psykologisk och humoristisk fullträff av den begåvade författaren Sara Ohlsson. Boken handlar om tonårskärlek men ändå mer om tonårsvänskap. För här diskuteras den svåra frågan: Håller vänskapen mellan de två bästisarna Charlie och Ella när Charlie blir dödligt kär i den smarta Niki som går i Ellas klass?

Johanna Thydell – som är mest känd för Augustprisvinnaren *I taket lyser stjärnorna* – har nu skrivit ännu en ungdomsroman som är originell, fräck, lätt, djup, ömsint, förtvivlat sorglig och lika förtvivlat rolig.

Per Nilsson
Som hund, som katt
Rabén&Sjögren 2016

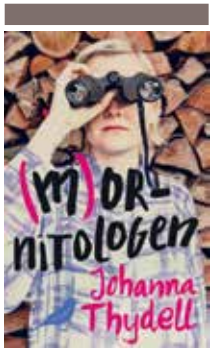

Johanna Thydell
(M)ornitologen
Alfabeta 2016

Johanna Thydell är en författare som är oändligt rädd om orden. Hon använder språket vitalt. Tänk bara på hennes djärva sätt att kommatera eller hennes underfundiga noter och parenteser!

I den kluriga titeln *M(ornitologen)* (Alfabeta) ingår både ordet "mor" och ordet "ornitolog". För, efter att ha hållit sig borta i femton år, dyker hon plötsligt upp: sjuttonåriga Moas biologiska mor Hedvig. Vad skulle nu det vara bra för? Moa har det ju så bra i livet. Utan sin mamma, men med pappa, bonusmamman, lillebror och bästisen. Hedvig är bara ett suddigt förflutet för Moa. Nästan ett hål.

Ändå ger sig Moa under några dagar iväg till den skog där denna underliga mamma bor sedan en tid i sitt barndomshem som nu är ett ruffigt hus. Moa har rustat sig med kikare och tänker låtsas att hon har ett skoluppdrag som fågelskådare, ornitolog. Samtidigt ska hon äntligen få skälla ut sin mamma. Sedan ska Moa glömma henne, mamma Hedvig. En gång för alla.

Men vad Moa får lära sig under de här dagarna i skogen, det är att människor är svårare att förstå sig på än fåglar. Johanna Thydells nya roman handlar om relationer och om att kunna förlora. Här finns sorgliga stråk. Och här finns styrka.

MINST TVÅ HISTORISKA romaner bör köpas till alla bibliotek och diskuteras i klassrummen. Elisabeth Östnäs *Korpgudinnan* (Berghs) är den tredje och sista delen i den spännande vikingasviten "Sagan om Turid" som jag har berättat om tidigare.

Underhållande om samtida litteratur

Kungadottern Turid Ulvsdotter, hennes make Frode och Turids tidigare slav Unna är åter på flykt. Deras dröm är att få leva i fred i ett samhälle utan krig, våld och dödande. Trots att Turid lever i en annan och våldsam tid och med andra gudar att frukta och vörda och trots att hon är en völva med magiska krafter är hon också en flicka som en ung människa i dag kan känna igen sig i.

Och så en nutidshistorisk bok av stor vikt – för i Kiruna skrivs det verkligen idag historia. Staden Kiruna skälver. Sprängningarna och den kommande flytten av hela staden Kiruna är en gigantisk samhällsförändring och ett psykologiskt drama. Kirunaflickan Maja skälver.

DETTA SKILDRAS MÄSTERLIGT av författaren Ann-Helen Laestadius i boken *Tio över ett* (R&S). Berättaren Maja ställer med ångest sin väckarklocka på ett varje natt. Hon måste ju kunna väcka familjen om hela staden skulle rasa ner i gruvhålet av dessa nattliga sprängningar.

I motiveringen till att 2016 års Augustpris gick till *Tio över ett* står det bland annat "Ann-Helén Laestadius ungdomsroman är en berättelse om att gå runt med en konstant rädsla för att tillvaron ska rämna. Det handlar om sorgen inför en bygd i förändring, om samhällsengagemang och kommunalpolitik, men också om nära vänskap och kärlek. Med driv i språket flätar Laestadius samman plats, politik och psykologi."

Ann-Helen Laestadius, klädd i samedräkt, stegade i höstas upp på podiet i Stockholms konserthus för att ta emot Sveriges finaste litterära pris. Jublet ville aldrig ta slut.

Lena Kjersén Edman

Lena Kjersén Edman är bibliotekarie, lektor i litteraturvetenskap, läsfrämjare och kritiker.

För många svensklärare är litteraturhistoria och epokstudier ett angeläget innehåll i undervisningen. Läsningen av skönlitteratur kan varvas med kulturhistoriska inslag och ämnesinnehållet kan pedagogiskt sorteras under relativt stabila epokbegrepp. Det finns exempelvis för epoken realismen en litterär kanon med vissa mer eller mindre givna författarskap och en redan skriven litteraturhistoria, vilken flera gånger har anpassats och nedtecknats i skolans läromedel.

Bo G Jansson
Millennieskiftets svenska roman och novell
Gidlunds 2016

Men vad kan egentligen sägas om vår egen tid? Finns det någon teoretisk kunskap som kan ge oss en karta över den skönlitteratur som skrivs och läses idag? Oklarheten om samtidens litteratur gör att det avslutande kapitlet i litteraturhistoriska översiktsverk ofta är intressant läsning eftersom läromedelsförfattarna inte har samma översikt och framställningen ofta får karaktär av ett kollage över samtida litterära och mediala fenomen.

UTIFRÅN DETTA DIDAKTISKA problem – Hur ska vi lära eleverna något om den litteratur som skrivs idag? – är det välkommet att vända sig till litteraturvetenskaplig forskning som inte räds att slå fast några tendenser i den samtida svenska litteraturen. Detta gör Bo G Jansson i sin bok *Millennieskiftets svenska roman och novell*.

Bokens syfte är att beskriva den svenska skönlitteraturen och dess kännetecknande drag runt millennieskiftet. Detta görs i fem essäer. I den inledande essän tecknar Jansson tre kommunikationshistoriska faser av vikt för framställningen: Den förmoderna scenkulturen fram till 1800-talet, den moderna bokkulturen mellan 1800-1960 och – där vi nu befinner oss – den postmoderna skärmkulturen från 1960 fram till våra dagar.

Litteraturen i den postmoderna skärmkulturen präglas av ett svårbestämt förhållande till verkligheten vilket exempelvis märks i romaner som har sin grund i andra romaner (metafiktion), romaner som bygger på verkliga händelser (faktion) eller i autofiktionen där författaren till synes skildrar sitt liv och skrivande i ett här och nu.

ETT PROBLEM MED den janssonska akademiska prosan är att den kräver förförståelse av de narratologiska begreppen. Många begrepp förklaras och definieras (som faktion och autofiktion) på ett föredömligt sätt och begreppsdiskussionerna följs av rikligt med exempel från litteraturen där resonemangen stärks. Men de narratologiska begreppen tas i högre grad för givna av framställningen vilket gör att läsaren kanske behöver friska upp sina kunskaper om fokalisering, intradiegetisk och extradiegetisk berättare för att hänga med i svängarna.

Denna litteraturvetenskapliga framställning är tacksam och underhållande läsning för de ämneslag som vill fortbilda sig och diskutera tendenser i den samtida litteraturen. Janssons befriande anslag att slå fast företeelser, snarare än att problematisera, gör att läsaren lockas att diskutera det som sagts.

Simon Wessbo

Simon Wessbo är gymnasielärare och doktorand i pedagogiskt arbete med ämnesdidaktisk inriktning.

UTAN LÄROMEDEL SJUNKER LÄSFÖRMÅGAN

Det är elevernas förmåga att läsa facktexter som har sjunkit. Därför krävs det att vi säkrar att de får läsa för varje årskurs anpassade facktexter, det vill säga läromedel, skriver Rickard Vinde, legitimerad gymnasielärare och VD för Svenska Läromedel.

Under rubriken ”Vad kostar en fri läromedelsmarknad?” hävdar fyra lärarutbildare i svenska att priset som elever har fått betala för en fri läromedelsmarknad är försämrad läsförmåga och försämrad förståelse av skönlitteratur.

Artikelförfattarna konstaterar att svenska elevers läsförmåga har sjunkit under flera år. Ämneskunskaperna har, enligt författarna, sjunkit eftersom elever endast får läsa skönlitteratur i utdrag och en fragmentisering breder ut sig. Värdet av att läsa skönlitteratur uppmärksammas inte i skolan.

Men Kulturrådet och Skolverket har fått ökade anslag för att öka barns läsförmåga och Läsrörelsen har gett bort sjutton miljoner böcker via McDonalds. Enligt Mediebarometern har läsningen av skönlitteratur och barn- och ungdomsböcker också ökat under många år, vilket är bra.

Elevernas läsförmåga har ändå sjunkit kraftigt. Men det är främst förmågan att läsa facktexter, inte skönlitteratur, som har sjunkit. Läsningen av facktexter minskar, enligt Litteraturutredningen, också kraftigt. Studerar man utredningens data på djupet framgår att det även gäller för elevers läsning av läromedel.

Att läsförmågan har minskat mest för den typ av texter av vilka läsningen har minskat mest är inte förvånande. Det betyder också att det bästa, om vi vill hjälpa elever att få bättre läsförmåga, är att säkra att de får läsa mer facklitteratur som är omsorgsfullt anpassad för varje årskurs, det vill säga läromedel.

Fri marknad garanti för kvalitet

Att ha en hög förmåga att hantera kvalificerade facktexter har dessutom i vårt decentraliserade och tekniskt avancerade samhälle blivit viktigare än tidigare och alla måste ha denna förmåga, både i privat- och yrkesliv.

Att läsa skönlitteratur har unika värden. Genom att läsa korta textutdrag i antologier får eleverna struktur, sammanhang och kunskap om författare och verk. Läromedel, lärarledda samtal och diskussioner ger insikt i hur litteratur kan förstås.

När elever under skoltiden läser det fåtal, utvalda hela romaner som tiden medger, får de tillfälle att tillämpa sina kunskaper och uppleva de unika värdena. Värdet av att ungdomar på sin fritid läser mycket böcker är jag den förste att instämma i.

Författarna menar att marknadens starka krafter försämrar läromedlen och de efterlyser mer granskning. Men den fria läromedelsmarknaden med flera förlag som alla söker rekrytera de bästa författarna och medarbetarna och låter lärare granska och välja mellan flera konkurrerande läromedel är den bästa garantin för hög kvalitet.

Professorer i litteraturvetenskap som menar att elever borde få det ena men inte det andra läromedlet underkänner en hel yrkeskårs professionalitet.

Problemet är i själva verket att lärare i dag inte har möjlighet att granska och välja eftersom huvudmän inte säkrar att det finns medel till läromedelsinköp. Just i det stora ämnet svenska har lärare behov av ett stort utbud att välja på.

Om lärare inte kan använda systematiskt sammanställda antologier och strukturerade läromedel utan får ge eleverna stenciler och gratisböcker, breder förstås fragmentariseringen ut sig. Motsvarande gäller för alla skolans ämnen.

Vi är förmodligen alla överens om att den sjunkande läsförmågan är ett av skolans och samhällets största problem. Rätt åtgärd är att angripa grundproblemet och säkra att eleverna får läsa facklitteratur som är omsorgsfullt anpassad för varje årskurs, det vill säga läromedel. Eleverna har fått betala ett högt pris i form av försämrad läsförståelse på grund av att de under många år inte har fått göra det.

Rickard Vinde
Legitimerad gymnasielärare och
VD Svenska Läromedel.

Litteratur är en väg till ökad förståelse

Annelie Drewsen

Bor: Spånga.
Yrke: Författare och journalist. Har tidigare arbetat som lärare i svenska som andraspråk.
Böcker: Tillsammans med Christina Wahldén kom hon nyligen ut med *Lever du?* som handlar om en afghansk pojke och hans mamma som förlorat kontakten med varandra. Har också skrivit lättlästa böcker.

I TONÅREN BRUKADE JAG SKOJA om att jag hade ett hjärta av sten. Sådant som fick andra att gråta berörde mig inte. Min kompis Maisan var likadan. Vi satt oförstående i soffan framför filmen *Höstlegender*, medan våra klasskamrater snyftade högt. Det var som om jag hade ett skal runt mig som hindrade andras smärta från att tränga in i mig. Jag förstod att det hade med empati att göra, och drog slutsatsen att det inte var min starkaste gren.

När jag i vuxenlivet började arbeta som lärare för nyanlända ungdomar på gymnasiet var det där skalet till nytta. Det går inte att ta in all smärta, sorg och saknad som finns i ett klassrum med elever som flytt från krig, många helt ensamma. Nu inbillade jag mig att skalet gjorde mig professionell och hänvisade elevernas smärta till kuratorn. Mitt jobb var att undervisa. Eller?

Gång på gång krackelerade mitt skal. När jag hörde elevernas berättelser och mötte deras blickar kunde jag inte värja mig. Deras känslor nådde ända in i mig. Deras sorg och glädje var också min. Ibland grät jag deras tårar.

EN DAG TALADE VI OM DERAS MAMMOR. Mammor som blev kvar i kriget. Mammor som var försvunna eller döda. Och mammor som fanns i Sverige. Alla elever sa sina mammors namn och det var magiskt. För ett ögonblick var de där i klassrummet, bakom varje elev stod en mamma. För när ett barn säger sin frånvarande mammas namn träder hon fram, osynlig och älskad.

Sedan dess har jag tänkt ofta på mammorna. De som satte sina barns liv före sitt eget. Hur känns det att se sitt barn resa iväg mot ett okänt land och en oviss framtid? Hur överlever man utan att veta var ens barn är?

Som författare kan jag utforska sådana frågor i mitt skrivande. Jag kan undersöka vem den där mamman är, och hitta ett möjligt svar på hur det känns att vara hon. Jag kan också undersöka hur det är att vara hennes son, och sitta där i klassrummet med saknaden bultande under bröstkorgen. Och när orden har blivit en bok, kan läsaren vara med och utforska vad det är att vara en annan människa.

SOM EN SKÖR FÖRBINDELSE mellan människor som aldrig träffas, aldrig kommer att kunna träffas, finns boken. Texten bryter igenom murar och gränser och skapar ett gemensamt rum som mänskligheten behöver. Där kan vi möta en annan människa. Vi kan vara henne och bära hennes erfarenheter i oss. Orden kopplar samman våra tankar och känslor. Berättelsen är rummet där vi kan finnas till och förstå varandra. Att skriva är mitt sätt att försöka förstå världen, gestalta erfarenheter från vår tid och kanske få en ung människa att leva sig in i en annan människas livsvillkor.

Genom att arbeta med litteratur som lärare och författare har jag hittat och förstått mina egna känslor bättre. Och jag har insett att empati inte är en statisk förmåga som man antingen har eller inte har. Empati är något man skapar, och måste fortsätta att skapa. Och man kan bara göra det när man kliver in i ett rum där det också finns en annan människa. Om hon är fiktiv eller av kött och blod spelar däremot mindre roll. Ibland räcker det att säga hennes namn för att hon ska träda fram.

SVENSKLÄRARFÖRENINGEN

Vi arbetar med

- svenskämnets ställning i skola och lärarutbildning
- en levande ämnesdebatt
- ett aktivt och medvetet förhållningssätt till språk och litteratur
- svenskämnets helhet
- fortbildning till både blivande och verksamma svensklärare

Medlemskap

Medlem i Svensklärarföreningen kan svensklärare eller andra enskilda personer vara. Avgiften är 290 kronor per kalenderår och 140 kr för studerande och pensionärer. Organisationer kan teckna prenumeration på årsboken och tidskriften Svensklläraren för 380 kronor per kalenderår.

Som medlem får du tidskriften Svensklläraren (fyra nr per år), årsskriften, tillträde till föreningens kurser med mera.

Avgiften erläggs direkt på hemsidan www.svensklararforeningen.se där du samtidigt skriver in namn och adressuppgifter. Alternativt erläggs avgiften till föreningens bankgiro 876-1454 (kontakta då samtidigt föreningen via mail info@svensklararforeningen.se och uppge adress och mailadress).

Adress

Svensklärarföreningen
c/o Nils Larsson
Skifferstigen 4
196 33 Kungsängen

E-post: info@svensklararforeningen.se
URL: www.svensklararforeningen.se
FB: Svensklärarna
Twitter: @svensklararna

Styrelse

Ordförande:
Nils Larsson
nils.larsson@isd.su.se

Vice ordförande:
Suzanne Parmenius Swärd
suzanne.parmenius-sward@liu.se

Sekreterare:
Ulrika Nemeth
ulrika.nemeth2@gmail.com

Övriga ledamöter:
Ann Löwbeer, ann.lowbeer@nykoping.se
Ewa Bergh Nestlog, ewa.bergh.nestlog@lnu.se
Kristina Magnér, kristina.magner@malung-salen.se
Joakim Lygner, joakim.lygner@varberg.se
Christina Olin-Scheller, christina.olin-scheller@kau.se
Jeanette Lavigne, jeanette.lavigne@gavle.se

FÖRENINGSNYTT

Årsmöte

Lördagen den 1 april kl 13.00
på De Geergymnasiet i Norrköping

Mer info och lokal kommer inom kort att läggas ut på vår hemsida.

Kaffe och te med tilltugg serveras.

Anmäl dig senast den 26 mars till info@svensklararforeningen.se

Varmt välkomna!
Styrelsen

STYRELSEVAL 2017

Rösta senast 1 mars! Välj två ledamöter!

Val till styrelsen förrättas vartannat år. För perioden 2017 – 2020 ska två nya ledamöter väljas att ingå i styrelsen på nio personer. När du väljer dina kandidater bör du ta hänsyn till vad du anser vara viktigt för föreningens verksamhet och till exempel stadiemässig, geografisk och könsmässig fördelning mellan ledamöterna. I styrelsen kvarstår Nils Larsson, Suzanne Parmenius Swärd, Ulrika Nemeth, Joakim Lygner, Christina Olin-Scheller, Jeanette Lavigne och Kristina Magnér.

De nominerade presenterar sig här nedan. Du skickar dina röster per post eller e-post. Skriv vilka två personer du röstar på. Valberedningen behöver också veta vem du är som röstar för att kunna pricka av mot medlemsförteckningen. Din valhemlighet stannar hos valberedningen.

E-posta senast 1 mars till info@svensklararforeningen.se
Vanlig post senast 1 mars till Svensklärarföreningen, c/o Nils Larsson, Skifferstigen 4, 196 33 Kungsängen.

Valberedningen

Ulrika Örtenberg

Jag är legitimerad gymnasielärare i svenska och historia och är specialpedagog inom läs- och skrivsvårigheter och har varit verksam i snart 18 år. I min lärargärning vill jag ge alla elever möjlighet att utveckla ett språk som bär dem genom livet trots olika förutsättningar. Jag har arbetat i gymnasieskolan, på högstadiet och på folkhögskolor med språkutvecklande arbete.

I mitt arbete med svenska försöker jag möta elevers behov men också arbeta kollegialt med specialpedagogiska frågor genom pedagogisk handledning. Jag föreläser även för personal på boende för ensamkommande flyktingar kring språkutvecklande arbete. Jag har tills nyligen tjänstgjort som språk- läs- och skrivutvecklare i Linköpings kommun och handleder handledare i Läslyftet. Jag var även sakkunnig vid arbetet med två moduler som Linköpings universitet arbetade fram. Under vårterminen 2017 börjar jag även mitt nya arbete som adjunkt i svenska vid Linköpings universitet. I höstas kom *Hugo och Gullvagnens hemlighet* som är en språk- och kunskapsutvecklande sagobok för yngre åldrar med lärar- och föräldrahandledning skriven av mig och Sofia Jardviken.

Den röda tråden i mitt arbete som lärare har alltid varit språket och elevens förutsättningar för utveckling, oavsett tvåspråkighet, funktionsnedsättningar eller brist på läslust. Jag brinner för att arbeta med barn och ungdomar som ibland har svårt när orden inte räcker till. Jag kan bidra med lång erfarenhet av undervisning i svenska, med en bredd av kunskap inom läs- och skrivutveckling och med ett aldrig sinande intresse för språkutveckling.

Jenny Edvardsson

Jag är gymnasielärare i svenska och historia. Jag är också förstelärare med inriktning svenska, språkutveckling och IKT (digital teknik) på Wendesgymnasiet, ett yrkesgymnasium med nästan bara grabbar, i Kristianstad. De senaste åren har jag också haft förmånen att få arbeta som föreläsare och föreläst kring läsning, lässtrategier, boksamtal och språk- och kunskapsutvecklande arbete.

För mig är läsning och litteratur i alla dess former viktigt. Jag läser själv mycket och har startat ”Den digitala bokcirkeln” på Facebook för att få möjlighet att diskutera ungdomslitteratur med andra lärare och bibliotekarier.

I mitt klassrum tar litteraturen stor plats och när jag skriver litteratur tänker jag litteratur i ett vidgat textperspektiv. Musik, film, digitala texter i olika former samsas med faktatexter och skönlitterära texter. Då många av mina elever upplever läsning som något svårt försöker jag skapa ett klassrum där stöttning, anpassningar och modellerande finns med. Tillsammans med eleverna arbetar jag också aktivt med olika former av lässtrategier. Till litteraturen kopplas samtal, diskussionsuppgifter men också olika typer av skrivuppgifter, gärna i form av processkrivande.

Bland det roligaste jag vet är att ha boksamtal i mindre grupper utifrån Aidan Chambers modell. Om detta har jag vid flertalet gånger skrivit på min blogg Jenny på Wendes men nu senast också i min bok *Mötet med texten. Inkluderande läsundervisning* (Lärarförlaget 2016).

Anna Nordenstam

Barn- och ungdomslitteratur, serier, litteraturhistorieskrivning och läsning är områden som jag brinner för i min forskning.

Jag är verksam som professor i svenska med didaktisk inriktning vid Luleå tekniska universitet och som docent i litteraturvetenskap vid Göteborgs universitet. Detta gör att jag regelbundet befinner mig i norr och i söder. På min tid handleder, undervisar och forskar jag, och ett av de roligaste projekteten jag (hittills) haft var att skriva *Från fabler till manga Litteraturhistoriska och didaktiska perspektiv I–II* (2015, 2016). Den första boken handlar om barnlitteratur och den andra volymen behandlar ungdomslitteratur. Böckerna har jag skrivit tillsammans med Ann Boglind. Nu håller jag på med nya projekt, bland annat om lättläst ungdomslitteratur och svenska serier.

Som styrelseledamot i Svensklärarföreningen vill jag gärna vara en länk mellan universitetet och skolan och synliggöra en del av den spännande forskning som sker runt omkring i landet, men också personligen få tillfällen att lära känna fler svensklärare.

Jag är en nyfiken person som gillar att hålla föredrag, möta nya människor och att läsa. På min fritid går jag gärna på bio, träffar vänner, spelar kort, läser mera och reser.

En grej till: jag talar och läser flytande på norska (med bergensisk dialekt) och det gör jag för att jag bodde i Bergen som barn och för att jag har regelbunden kontakt med vårt grannland.

POSTTIDNING **B**

20423127

Svenskläraren
c/o Frilansarna
Erik Dahlbergsgatan 9
411 26 Göteborg

NATUR & KULTUR

FIXA GENREN – ANDRA UPPLAGAN

NU MED PM OCH RETORIK!

FIXA SVENSKAN

Fixa genren ingår i Fixa svenskan, ett heltäckande läromedel för Svenska 1–3. Jobba enskilt med boken eller tillsammans med de andra delarna i serien.
Läs mer på nok.se/fixasvenskan.

/fixasvenskan

En mötesplats för dig som älskar att engagera dig i litteratur och det svenska språket

Natur & Kultur www.nok.se kundservice@nok.se